

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА
СПЕЦИЈАЛНА ЕДУКАЦИЈА И
РЕХАБИЛИТАЦИЈА

**РАСПРОСТРАНЕТОСТ НА ЛИЦАТА СО
ИНТЕЛЕКТУАЛНА ПОПРЕЧЕНОСТ НА НИВО НА
ОПШТИНА ПРИЛЕП**

- МАГИСТЕРСКИ ТРУД -

Кандидат:
Филип Јуртоски

Ментор:
Проф. д-р Горан Ајдински

СЕПТЕМВРИ 2019
СКОПЈЕ

Апстракт

Во ова истражување се проучува распространетоста на лицата со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп. Исто така се истражуваше поврзаноста на степенот на интелектуална попреченост со полот и возраста кај лицата со интелектуална попреченост. Се проучуваа социјалните услови кај лицата со интелектуална попреченост, како и образовниот статус на родителите на лицата со интелектуална попреченост.

Добиените резултати од истражувањето покажаа дека распространетоста на лицата со интелектуална попреченост е во корелација со други релевантни истражувања. Беше утврдено дека најзастапена група, според степенот на интелектуална попреченост, се лицата со лесна интелектуална попреченост. Анализата на добиените податоци за полот на лицата со интелектуална попреченост покажа дека бројката на лица припадници на машкиот пол е поголема од онаа на женскиот пол. Исто така утврдивме дека бројот на лица со интелектуална попреченост кои се приматели на трајна парична помош е поголем од останатиот број на лица со интелектуална попреченост.

Клучни зборови: *распространетост, интелектуална попреченост, степен на интелектуална попреченост, пол.*

Abstract

In this paper we study the prevalence of the people with intellectual disability in the municipality of Prilep. Also, we are researching the connection between the degree of the intellectual disability and the sex and age of the people with intellectual disability. The social conditions of the people with intellectual disability were also analyzed, as well as the education level of the parents of the people with intellectual disabilities.

The results from the research have shown that the prevalence of the people with intellectual disability is in correlation with other relevant researches. We concluded that people with mild intellectual disability are the ones that are in larger number than others from the group of all the people with intellectual disability. The analyzes of the gathered data have shown that according to the sex of the people with intellectual disabilities the number of males is higher than the number of females. Also, the findings show that the number of people that receive permanent financial help is higher when compared to those that do not receive such help.

Key words: *prevalence, intellectual disability, degree of intellectual disability, gender.*

СОДРЖИНА

ВОВЕД	7
I. ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ПРОБЛЕМОТ	9
1. Што претставува интелектуална попреченост	9
2. Класификација на интелектуалната попреченост	13
3. Етиолошки фактори на интелектуалната попреченост.....	16
4. Карактеристики на лицата со интелектуална попреченост	24
5. Распространетост (преваленција) на интелектуалната попреченост.....	39
II. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	44
1. Предмет на истражувањето.....	44
2. Цел на истражувањето.....	44
3. Задачи на истражувањето.....	44
4. Хипотези на истражувањето	45
5. Варијабли на истражувањето	46
6. Методи, техники и инструменти на истражувањето	46
7. Популација и примерок.....	46
8. Статистичка обработка на податоците	46
9. Организација и тек на истражувањето.....	47
III. Анализа на добиените резултати од истражувањето	48
1. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни институции (градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри)	48
1.1. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за степенот на интелектуална попреченост и полот на лицата кои посетуваат предучилишни образовни установи (градинки).	49
1.2. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за степенот на интелектуална попреченост и полот на лицата кои посетуваат основно училиште.	52

1.3. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за степенот на интелектуална попреченост и полот на лицата кои посетуваат средно училиште.	54
1.4. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за степенот на интелектуална попреченост и полот на лицата кои посетуваат дневни центри.	56
1.5. Анализа на севкупните добиени податоци од спроведеното истражување за степенот на интелектуална попреченост на лицата кои посетуваат градинки, основно училиште, средно училиште и дневни центри.	59
1.6. Анализа на севкупните добиени податоци од спроведеното истражување за полот на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки, основно училиште, средно училиште и дневни центри.	62
1.7. Анализа на добиените податоци за распространетост на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи според степенот на интелектуална попреченост.	65
1.8. Анализа на добиените податоци за распространетост на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи според полот. ..	67
1.9. Анализа на добиените податоци за распространетост на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи според видот на образовната установа.	68
2. Анализа на добиените податоци за лица со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош.	70
2.1. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување од Центарот за социјална работа – Прилеп за степенот на интелектуална попреченост и возраста на лицата со интелектуална попреченост.	71
2.2. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување од Центарот за социјална работа – Прилеп за степенот на интелектуална попреченост и полот кај лицата со интелектуална попреченост.	76
2.3. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување од Центарот за социјална работа – Прилеп за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според степенот на интелектуална попреченост.	79

2.4. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување од Центарот за социјална работа – Прилеп за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според полот.....	81
2.5. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување од Центарот за социјална работа – Прилеп за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според возраст.....	82
3. Анализа на вкупните добиени податоци од спроведеното истражување во образовните установи и Центарот за социјална работа – Прилеп за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост.....	85
3.1. Анализа на вкупните добиени податоци од спроведеното истражување во образовните установи и Центарот за социјална работа – Прилеп за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според полот.....	87
4. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за лица со интелектуална попреченост кои се со наод и мислење во споредба со оние кои немаат наод и мислење.....	89
4.1. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за образовниот статус на родителите на лицата со интелектуална попреченост.....	90
10. Дискусија	92
11. Ограничувања во истражувањето	95
12. Можност за идни истражувања	95
III. Заклучоци и препораки	97
1. Заклучоци	97
2. Препораки.....	99
IV. ЛИТЕРАТУРА	101

ВОВЕД

Интелектуалната попреченост е состојба која е сè позачестена како појава. Не само како интелектуална попреченост туку како пропратна состојба на многу други заболувања, генетски болести, коморбидитети, телесна инвалидност. Во Република Северна Македонија не постојат конкретни податоци за бројот на лицата со интелектуална попреченост, како и за инциденцата на интелектуална попреченост поради непостоење на нови податоци за бројот на целокупната популација во Р.С.Македонија, како и за бројот на лица со попреченост од различни видови интелектуална попреченост, телесна инвалидност, оштетување на вид, слух, комбинирани оштетувања. Поради овој факт со непостоењето на нови податоци, освен тие од пописот во 2002 година, ние немаме нови податоци за општата структура на популацијата во Република Северна Македонија, а со тоа и за распространетоста на интелектуалната попреченост, како на национално ниво така и на регионално и општинско ниво. Во овој труд ние ќе се обидеме да ја откриеме приближната моментална распространетост на лицата со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп, преку интервју со образовните институции (предучилишни установи – градинки, основни училишта и средни училишта, дневните центри) и податоците од Центарот за социјални работи за приматели на социјална помош по основ како лица со попреченост или интелектуална попреченост ќе бидат собрани податоци за моменталната состојба на лицата кои се вклучени во образовниот процес од најмала возраст, па сè до адолесценција и возрасни личности со интелектуална попреченост. Добиените податоци ќе бидат споредени со податоците од пописот од 2002 година со што ќе се направи една компаративна анализа каде ќе се увиди стапката на преваленција на интелектуалната попреченост на ниво на општина Прилеп во периодот од 2002 година до 2018 година. Со добиените податоци ќе може да се утврди појавата на нови случаи на интелектуална попреченост од 2002 до 2018 година така што секој субјект помлад од 16 години (може да е и помлад од 20 години доколку дијагностицирањето било направено во периодот по официјалните резултати од

пописот 2002 година) е нов случај на лице со интелектуална попреченост. Тука мора да се напоси и фактот што оние лица кои не посетуваат образовни институции и не се евидентирани во Центарот за социјални работи како лица со интелектуална попреченост, освен со целосен попис на ниво на држава каде и тие параметри се вклучени и имаат наод и мислење, истите тие личности не може да бидат категоризирани како лица со интелектуална попреченост или лица со попреченост (ова најчесто се должи поради големата конзервативност на популацијата која живее во овој регион).

I. ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ПРОБЛЕМОТ

1. Што претставува интелектуална попреченост

Интелектуалната попреченост е опишана од страна на многу автори и од многу организации во светот.

Една од најкористените дефиниции за дефинирање на интелектуалната попреченост е онаа на Светската здравствена организација која гласи ICD – 10: *Состојба на запрен или нецелосен развој на мозокот, која се карактеризира со нарушени способности за време на развојниот период, на способностите кои придонесуваат на севкупното ниво на интелигенција, пр. когнитивните, јазичните, моторните способности и социјалните способности. Интелектуалната попреченост може да настане без никакви други пропратни психички или физички состојби.* (World health organization, 2016).

Во најновото издание на Американската психијатриска асоцијација (АПА) DSM – 5, АПА ја користи следната дефиниција: *Интелектуалната попреченост вклучува нарушувања на менталните способности кои влијаат врз адаптивното функционирање во три области. Овие области одредуваат колку добро една личност се справува со секојдневните активности и задачи:*

- *Концептуална област во која се вклучени способности за разбирање и говорење на одреден јазик, читање, пишување, математички способности, разбирање, стекнување знаење и помнење.*
- *Социјалната област која се однесува на развивањето на емпатија, социјално расудување, способности за интерперсонална комуникација, способноста за стекнување и одржување на пријателства и слични капацитети.*

- *Практична област која се концентрира на самостојно менаџирање во областа на лична хигиена, работни обврски, разбирање на концептот на пари и нивно користење, рекреација и организирање на училишни и работни задачи.*

Иако кај интелектуалната попреченост нема потреба да се исполнуваат одредени старосни граници, сепак симптомите кои би се појавиле кај одредена индивидуа треба да бидат во текот на развојниот период и се дијагностицираат според тежината или недостигот на адаптивно функционирање кај дадената индивидуа (American Psychiatric Association, 2013).

Според Американската асоцијација за ментална ретардација (AAMP), интелектуалната попреченост се карактеризира со значително намалено функционирање и ограничувања како во интелектуалното така и во адаптивното однесување изразено преку концептуалните, социјалните и практичните адаптивни способности. Оваа попреченост потекнува пред 18-та година.

За да може оваа дефиниција да биде имплементирана, следните 5 претпоставки се есенцијални и тоа:

1. Ограничувањата во моменталното функционирање мора да се земат предвид заедно во контекст на средината која е типична за функционирањето на личноста, како возраста на неговите врстници и културата или општеството каде што се наоѓа личноста;
2. Валидната проценка ги вклучува културните и јазичните разлики, како и разликите во комуникацијата, сензорните стимули, моторните способности и факторите на средината;
3. Во секоја индивидуа, покрај ограничувањата, постојат и јаки страни;
4. Главната цел на проценката не е да се опишат ограничувањата со цел да се овозможи соодветната потребна поддршка;
5. Со соодветна персонализирана и индивидуална поддршка преку одреден временски период, ќе се подобри квалитетот на живот на личноста со интелектуална попреченост. (Luckasson, R., et al, 2002)

Дол (Doll) укажува дека при дефинирањето на интелектуалната попреченост мора да се земат предвид шест критериуми и тоа (Doll EA, 1941):

1. Социјално се неспособни;
2. Интелектуално се под нормалата;
3. Нарушувањето се јавува од раѓање, па сè до раната младост;
4. Постои заостанување во созревањето;
5. Состојбата е предизвикана од болест или наследен фактор;
6. Попреченоста во основа е неизлечлива;

Тредголд ја поставува биолошката дефиниција каде интелектуалната попреченост е дефинирана како состојба на некомплетен развој поради која личноста е неспособна за самоадаптација во средината во која се наоѓа и не може да биде егзистенцијално независна без надзор, контрола и туѓа помош (Tredgold AF, 1937).

Според Хебер, потпросечно интелектуално функционирање претставува една или повеќе стандардни девијации (СД) под средната вредност (коефициент на интелигенција под 85), а терминот адаптивно однесување се однесува на можноста за адаптација на барањата од средината. Додека, пак, развојниот период трае до шеснаесетгодишна возраст (Heber RA., 1961)

Забрамна С.Д. ја дава следната дефиниција за интелектуалната попреченост: „Интелектуалната попреченост не е едноставно помалку количина на памет“. Тоа се квалитативни измени во целокупната психичка структура на личноста кои се резултат на поголеми органски оштетувања на централниот нервен систем. Тоа е атипичен развој каде има отстапувања не само во интелектот, туку и во емоциите, волјата, однесувањето и физичкиот развој. (Забрамна С.Д., 1988)

При дефинирањето на интелектуалната попреченост, Левандовска Д. и Тодоровиќ Б., истакнуваат дека интелектуалната попреченост може поедноставно да се сведе на намалена способност за учење како последица на неадекватни биолошки услови во развојот на тие неповолни педагошко-социјални влијанија (Левандовска Д. и Тодоровиќ Б., 1991).

Пијаже Ж., интелектуалната попреченост ја гледа како неможност за напредување и премостување на инфантилното ниво и стадиуми на интеграција. Колку е поголем степенот на попреченоста, толку е пониско нивото или стадиумот на организација каде е фиксиран развојот на индивидуата. Под фиксација не се мисли само на забавениот развој, туку и на сопирање и фиксирање на одредена пониска фаза од когнитивниот развој. (Пијаже Ж., 1988)

Англиските психијатри Goldberg D. Benjamin C. и Creed F, ја предлагаат следната дефиниција за интелектуалната попреченост: Интелектуалната попреченост е оштетување на интелектот и се базира врз дезорганизација на мозочните функции настанати во најраното детство. Малку е веројатно дека се зафатени само интелектуалните функции. Утврдени се и други промени на мозочното растројство. Исто така истакнуваат и постоење на социјална неадаптибилност, проблематично однесување и придружни психички заболувања (Goldberg D., Benjamin C., Creed F., 1994).

Согледувајќи ја природата, сложеноста и етимолошката неопределеност кај интелектуалната попреченост може да се утврди дека истите тие оневозможуваат дефинирање на интелектуалната попреченост само од еден аспект. Медицинско-анатомскиот, психолошкиот, педагошкиот и социјално-економскиот аспект имаат посебно место, но не можат да се земат како едни и единствени критериуми за дефинирање на интелектуалната попреченост (Г. Ајдински, А. Кескинова, Б. Мемеди, 2017).

2. Класификација на интелектуалната попреченост

Класификацијата е неизмерно потребна со цел полесно да се утврдат преостанатите способности кај лицата со интелектуална попреченост. Во минатото, како една од постарите класификации која повеќе не се користи е онаа која ги класифицира лицата на дебили, имбецили и идиоти.

Една од најприфатените класификации за интелектуалната попреченост е онаа на Светската здравствена организација (WHO, ICD-10, 2016), која интелектуалната попреченост ја класифицира на:

• Лесна интелектуална попреченост	50 - 69 IQ
• Умерена интелектуална попреченост	35 - 49 IQ
• Тешка интелектуална попреченост	21 - 34 IQ
• Длабока интелектуална попреченост	< 20 IQ

СЗО ги вбројува и:

- Друга интелектуална попреченост.
- Неспецифична интелектуална попреченост.

Јакулиќ додава на веќе постоечките класификации, дефектолошка и социолошка класификација. Дефектолошката класификација ги дели лицата со интелектуална попреченост според способноста за рехабилитација додека социолошката класификација според степенот на социјализација кај одредени облици на интелектуална попреченост (С. Јакулиќ 1993).

Американската асоцијација за интелектуални и развојни попречености (AAIDD) врши класификација на интелектуалната попреченост на 4 видови и тоа (AAIDD, 2002):

Ниво на интелектуална попреченост	Коефициент Standford - Binet	Интелигенција Vechler - Scales
Лесна	68-52	69-55
Умерена	51-36	54-40
Тешка	35-20	39-25
Најтешка	19 и под 19	24 и под 24

Polloway, Payne, Paton и Paun ја даваат следната педагошка класификација (цитирано од (Г. Ајдински, А.Кескинова, Б. Мемеди, 2017):

1. Ментално ретардирани кои можат да се едуцираат;
2. Ментално ретардирани кои можат да се тренираат;
3. Ментално ретардирани кои не се способни за едукација и тренинг и на кои им е потребна псотојна помош и нега.

Ајдински Г. дава класификација основана врз истражување каде лесната интелектуалната попреченост ја дели на две групи и тоа (Ајдински Г., 2000):

1. Повисоко ниво на лесна интелектуална попреченост со складна психомоторна организираност, добра или делумно добра практичка или гностичка организираност и делумно или релативно добра оперативност на мислењето;
2. Пониско ниво на лесна интелектуална попреченост со делумно складна психомоторна организираност, слаба или делумно добра практичка или гностичка организираност и минимална или немаат оперативност во мислењето.

Бала Ј. и Новак Ј. ја даваат следната класификација (Бала Ј. и Новак Ј., 1991):

1. Фамилијарна (социокултурна) интелектуална попреченост се јавува како резултат на неповолни средински услови и опфаќа околу 75% од лицата

со интелектуална попреченост чиј IQ најчесто е во рамките на лесна интелектуална попреченост и која ретко се открива пред поаѓање на детето во училиште;

2. Органска интелектуална попреченост која условува количникот на интелигенција да е најчесто под 50. Интелектуална попреченост може да ја следат сензорни нарушувања, епилепсија, нарушување на говорот и комуникацијата, емоционални нарушувања и нарушувања во однесувањето.

3. Етиолошки фактори на интелектуалната попреченост

Етиологијата и причините за интелектуалната попреченост се исклучително сложени. Според Светската здравствена организација, до денес, етиологијата на интелектуалната попреченост од 50 до 90% практично е недокажана.

Утврдувањето на причините за појава на интелектуална попреченост е важно од неколку причини (Schalock R., et all):

- Етиологијата може да биде поврзана со други здравствени проблеми кои може да влијаат врз психичкото функционирање;
- Етиологијата може да биде подложна на третман, со што би се минимизирала или превенирала интелектуалната попреченост;
- Добиените информации се потребни за да се дизајнираат и евалуираат програмите за превенција од специфична етиологија на интелектуална попреченост;
- Споредување на индивидуите за истражување, од административни или клинички причини кои зависат од формирање максимално хомогени групи составени од индивидуи со иста или слична етиологија;
- Етиологијата може да биде поврзана со специфичен фенотип на однесување кое вклучува потреба од актуелна, потенцијална или идна функционална поддршка;
- Информациите за етиолошките фактори го олеснува генетското советување, овозможувајќи им на семејствата да донесуваат одлуки;
- Индивидуите и нивните фамилии можат да бидат упатени кон други личности и фамилии кои ја имаат истата етиолошка дијагноза за размена на информации и поддршка;
- Познавањето на етиологијата го олеснува самоспознанието и животното планирање на индивидуата;
- Разбирањето на етиологијата може да разјасни клинички прашања поврзани со давателите на сервис и услуги;

- Класификацијата на биомедицински, социјални, бихевиорални и едукативни фактори на ризик нуди поголеми можности за превенција на попреченоста;

Според **Д. Левандовска и Б. Тодоровиќ** (1991) наведено е дека постојат повеќе од 250 причинители на интелектуална попреченост. Од нив, само кај 10-20% можат да се утврдат причинителите. Истите автори наведуваат дека причините за појава на интелектуална попреченост можат да се поделат во однос на времето на јавување кои можеме да ги поделиме на пренатални, перинатални и постнатални и според видот на оштетувањето.

Според видот на оштетувањето, причинителите се поделени во неколку основни групи и тоа:

- Инфекции и труења;
- Механички и физички повреди на централниот нервен систем;
- Метаболички нарушувања;
- Создавање туморозни ткива во централниот нервен систем;
- Хромозомски отстапувања.

Според **Cliford JD., Michael LH** (2004) причината за околу 20% од интелектуалната попреченост се биомедицинските фактори, а за преостанатите 80%, вистинската причина не се знае со сигурност. Влијанието на животната средина претставува извор за шпекулации затоа што примерите на полесни форми на интелектуална попреченост се повисоки во пониските социоекономски класи.

Хеберовиот систем на класификација на причинителите на интелектуална попреченост е значително поопширен и сите причинители ги дели на осум категории и 36 или 39 супкатегории. Осумте најважни причинители според Хебер се: инфекција, интоксикација, трауми и физички агенси, нарушување на метаболизмот, растот и нутрицијата, неоплазми, непознати пренатални фактори,

непознати причинители кои доведуваат до структурални нарушувања и претпоставени патолошки причинители (Heber RA. 1961).

С. Николиќ (1990) причинителите на интелектуална попреченост ги дели во две групи:

1. генетски причинители (или ендегени) и
2. негенетски причинители (или егзогени)

Во генетски причинители се вбројуваат енцефаличните и кранифацијалните малформации, факоматозите, хромозомските аберации, дисметаболичките инсуфициенции и дисендокрините инсуфициенции.

Негенетските причинители ги има многу и тие се јавуваат во пренаталниот, перинаталниот и постнаталниот период од детскиот развој.

З. Добрев (1995) препорачува да се набљудуваат следните групи на причинители на интелектуална попреченост:

- Инфекции и паразитарни заболувања;
- Неоплазми (тумори и слично);
- Ендокрини нарушувања, заболувања на имунитетот и нарушувања во исхраната;
- Болести на нервниот систем и рецепторните органи;
- Нарушувања за време на гравидитетот и породувањето;
- Повреди, трауми и труења.

Од истражувањата на **Л. Аничкиќ (1984)** опфатени се 250 лица со лесна интелектуална попреченост. Од нив, 57 деца имаат наследни дегенеративни заболувања, 12 претрпеле повреди на мозокот, а 10 преболеле енцефалит или менингит, тоа се вкупно 79 деца или 32% од испитаниците. Во останатиот број случаи причинителот бил непознат.

Според **С. Бојанин** (1985), нашето познавање за можните причинители на интелектуалната попреченост е ограничено. Ние до сега со доволна сигурност знаеме дека наследно се пренесуваат одредени синдроми чија слика ја сочинува, покрај останатото, и недоградената способност за интелигенција. Понатаму, интраутерините заболувања кај плодот можат да го нарушат развојот на сознајните способности, како и воспаленијата на мозокот, породилните трауми, траумите на централниот нервен систем и слично. Познат е фактот дека и социјалното влијание може да ја продлабочи немоќта на сознајните функции. Меѓутоа, самата суштина на настанувањето на интелектуалната попреченост ни останува и понатаму сосема нејасна.

Со помош на анамнестичките податоци, фенотипските карактеристики, наодите на генетичарите, невролозите и психијатрите, причинителите на интелектуална попреченост, во голем број случаи, можат да се утврдат според:

- Пренатални фактори – нарушување на метаболизмот, хромозомски нарушувања, инфекции на мајката за време на бременоста, интоксикации за време на бременоста;
- Компликации во текот на породувањето – предвремено раѓање и повреди во текот на породувањето;
- Постнатални фактори – рани инфекции, хипогликемија, труења, повреди на главата, конвулзивни нарушувања и др. (Jones KL, 2005)

Скоро 3% од популацијата има интелигенција помала од 70, од кои само кај половина од овие случаи може да се откријат причинителите на истата (Flint et al., 1995). Преваленцијата на тешка интелектуална попреченост е околу 3 на 1000 новородени и 30 на 1000 новородени за лесна интелектуална попреченост (Harper, 1993).

Одреден број средински, генетски или мултипни фактори можат да бидат причинители на интелектуална попреченост. Исто така се верува и на факторите на однесување и социјалните фактори, како што се сиромаштија, ненахранетост, користење наркотични супстанции и злоупотреба на алкохол, како и тешка депривација на дразби може да доведе до појава на интелектуална попреченост (McLaren & Bryson, 1987). За жал, кај 30 до 50% од случаевите не може да се идентификува етиологијата, дури и после направена евалуација на дијагностика (Cury et al., 1997; Schaefer & Bodensteiner, 1992). Некои лица имаат конгенитални малформации на мозокот; додека други можат да се здобијат со трауми на мозокот во перинаталниот или постнаталниот период од развојот. Случаеви со стекната интелектуална попреченост вклучуваат давење, асфиксија, трауматична повреда на мозокот и на централниот нервен систем, како и малигнитети на централниот нервен систем. Најчестата причина за појава на интелектуална попреченост во индустриски држави е фетал алкохол синдромот со инциденца од 1 на 200 новородени. Втората водечка причина за појава на интелектуална попреченост е Дауновиот синдром или трисомија 21 со инциденца од 1 на 800-1000 новородени. (Campbell, Morgan & Jackson, 2004).

➤ Генетски причинители

Одреден број нарушувања на единечен ген резултираат со појава на интелектуална попреченост. Голем број од овие нарушувања се поврзани со атипични или дисморфични физички карактеристики (Sultana et al., 1995). Ваков тип на состојби се фрагилен X синдром, неурофиброматоза, туберозна склероза, Нооан синдром и Корнелија де Ланге синдром (Baraitser & Winter, 1996; Jones & Smith, 1997). Секое четврто лице со интелектуална попреченост има детектабилна хромозомска абнормалност. Децата со Даунов синдром (трисомија 21) најчесто се најпрепознатливи по своите физички карактеристики, но состојби како Клинефелтеровиот синдром (47, XXУ) нема да бидат забележани од страна на семејството или докторот без понатамошни испитувања (Batshaw & Perret, 1992). Други деца со интелектуална попреченост може да имаат мала делеција или

дупликација на еден дел од хромозомот кој е многу ретка појава, со што фенотипските карактеристики сè уште се непознати. Одредени хромозомски абнормалности се наследуваат од родителот, но најголем дел се „de novo“ или нови генски мутации или абнормалности (McKusick, 1994). Многу автори имаат опишано дека клиничките синдроми најчесто се поврзани со хромозомски абнормалности (пример, DiGeorge, Prader-Willi, Angelman и Williams синдром). Други генетски состојби го вклучуваат Phelan-McDermid синдромот (22q13del), Mowat-Wilson синдром, генетска клиопатија (Badano et al., 2006). Во најретките случаеви, абнормалности кај X и Y хромозомите можат да предизвикаат интелектуална попреченост, 48, XXXX и 49, XXXXX синдромот застапува само мал број од девојчињата на светско ниво, додека машките можат да бидат зафатени од 47, XYY, 49, XXXXY, или 49, XYYYY (Moser, 1995).

➤ Пренатални проблеми

Интелектуална попреченост може да се појави кога фетусот не се развива како плод додека е сè уште во мајката. Исто така, пренатални причинители вклучуваат конгенитални инфекции како цитомегаловирус, токсоплазма, херпес, сифилис, рубеола, хумано имунодефициентен вирус, пролонгирана висока температура кај мајката во првиот триместар, изложеност на антиконвулзивни лекови или алкохол, нетретирана фенилкетонурија кај мајката (Strømme & Hagberg, 2007). Можат да настанат компликации за време на бременоста за предвремено родени со екстремно ниска телесна тежина или постнатално изложување на олово може да предизвика интелектуална попреченост (Piecuch et al., 1997).

➤ Перинатални проблеми

Перинаталните причинители за време на доцната бременост (компликации за време на бременоста, болести кај мајката, како срцеви и бубрежни заболувања и дијабетес и плацентарна дисфункција), за време на пораѓање, како предвремено родени, ниска телесна тежина, асфиксија, тешко пораѓање или пораѓање со

компликации и физичка траума при пораѓање, неонатална хипогликемија, септикемија (Kolevzon, Gross & Reichenberg, 2007).

➤ Постнатални проблеми (доенче и детство)

Постнатални нарушувања за време на периодот на доенче и рано детство можат да се јават инфекции на мозокот од типот на туберкулозис, енцефалитис и бактериски менингитис. Трауми на главата, хронична изложеност на олово, тешка и пролонгирана ненахранетост. (Leonard & Wen, 2002; Zoghbi, 2003).

➤ Метаболички нарушувања

Метаболичките нарушувања се уште еден друг можен причинител за појава на интелектуална попреченост. Кај некои случаи (хипотиреодизам), интелектуалната попреченост може да се спречи со соодветен и ран третман (Scriver, 1995). Други нарушувања (мукополисахаридоза, сфинголипидоза) потешко може да се влијае врз спречувањето на појавата на интелектуална попреченост со ран третман. Молекуларната медицина ни овозможува да дијагностицираме голем број состојби кои се нарекуваат болести на митохондријалната клетка (Dimauro & Moraes, 1993).

➤ Изложеност на одредени видови болести и токсини

Болести како сипаници, рубеола, менингитис, паротид можат да предизвикаат интелектуална попреченост доколку не се даде навремено соодветна медицинска нега. Изложеност на отрови, како олово, жива, манган, бакар, арсен, метил алкохол исто така може да предизвика интелектуална попреченост (Aicardi, 1998; Daily, Ardinger & Holmes, 2000).

➤ Недостаток на јод (кретенизам)

Недостаток на јод афектира приближно 2 милијарди лица низ целиот свет и тој е еден од главните водечки фактори кои можат да се превенираат, а предизвикуваат интелектуална попреченост и други нарушувања. Недостатокот на јод исто така предизвикува зголемување на тироидната жлезда (Delange, 1994). Недостаток на јод кај мајката го ограничува растот на мозокот кај фетусот и води кон состојба наречена хипотироидизам. Една од најчестите појави на интелектуална попреченост е онаа поради сериозен недостаток на јод и појава на лесна интелектуална попреченост (Gaitan & Dunn, 1992). Во одредени региони во светот, поради природен недостаток на јод и неактивност на владите, постои голем ризик од појава на интелектуална попреченост. Индија е најизложена и најдобар пример за ова каде 500 милиони страдаат од недостаток на јод, 54 милиони од хипотироидизам и 2 милиони од интелектуална попреченост предизвикана од недостаток на јод. Други држави кои се погодени од недостаток на јод се Кина и Казахстан, но тие веќе започнуваат да преземаат одредени мерки за да го адресираат ова прашање додека Русија сè уште го нема направено истото (McNeil, 2006).

➤ Малнутриција или ненахранетост

Ненахранетоста е честа причина за појава на намалена интелигенција и интелектуална попреченост низ целиот свет особено во предели кои се опфатени од гладување, како Етиопија.

4. Карактеристики на лицата со интелектуална попреченост

Децата со интелектуална попреченост имаат исти основни физиолошки, социјални и емоционални потреби, како и останатите деца. Нивниот развој го следат истите законитости на развојот кои важат за децата од невротипичната популација, но темпото е забавено, а според степенот на попреченост, ограничено.

Специфичностите во развојот на овие деца се гледаат во должината на траењето на секоја од развојните фази. Потоа, овие деца имаат и одредени карактеристики кои се разликуваат од оние деца со нормален детски развој.

Интелектуално попречените деца се карактеризирани со различни пречки во развојот, со зачестеност и степен што варираат. Овие пречки некогаш се препознаваат веднаш по раѓањето или се забележуваат подоцна кога ќе се забележи дека детето не го развива однесувањето вообичаено за неговата возраст. Пречките во развојот се јавуваат како:

1. Недостаток на моторна контрола и слаба координација;
2. Сензорни пречки од различен степен;
3. Забавен развој на јазикот и говорот;
4. Оштетување на сознајните функции (Bala J, Novak J., 1991).

Кога Сеген зборува за нарушувањето на волјата, како главен недостаток кај овие деца, го нема предвид само тој степен во развојот на волјата кој го нарекува „завршен камен на куполата на зградата“. Тој смета дека кај тие деца се нарушени и најосновните примарни, елементарни волеви побуди на најдлабок начин и дека таа способност им недостасува и таа навистина им недостасува. На нив им недостасува и слобода од која се раѓа и моралната волја (Виготски, Л. 1996).

Виготски (1996) понатаму го цитира Сеген:

„Физички - тој не може, со разумот - не знае, психички - тој не сака. Тој и би можел, и би знаел, само кога би сакал; но, сета неволја се состои во тоа што тој пред сè, не сака...“

Кога зборуваме за карактеристиките на интелектуално попречените деца, ќе ги изложиме општите карактеристики кои се дадени во Правилникот за регулирање на специфичните потреби на лицата со пречки во физичкиот или психичкиот развој („Службен весник на РМ“ бр. 30/2000).

Лицата со интелектуална попреченост се распоредуваат во неколку групи, и тоа:

1. **Лица со лесна интелектуална попреченост** кои ги препознаваме по благото намалување на нивото на интелектуалните, говорните, јазичните, моторните и социјалните способности. Овие лица и покрај тоа што зборуваат со извесно задоцнување, најголемиот број од нив го користат говорот во секојдневниот живот. На стандардизираните тестови за интелигенција овие лица имаат IQ од 50 до 69;
2. **Лица со умерена интелектуална попреченост** покажуваат забавен развој и ограничени способности во употребата на говорот, јазикот, моториката, како и грижата за себе. На стандардизираните тестови покажуваат IQ од 35 до 49;
3. **Лицата со тешка интелектуална попреченост** по клиничка слика се слични на лицата со умерена интелектуална попреченост. Разликата се гледа во значително ограничените способности во областа на говорот, јазикот, моторните способности и грижата за себе. Поголем број од лицата од оваа категорија имаат изразени моторни и други придружни оштетувања кои укажуваат на оштетување или нарушување во развојот на централниот нервен систем. На стандардизираните тестови покажуваат IQ од 20 до 34;
4. **Лицата со длабока интелектуална попреченост** се најтешката категорија која се карактеризира со ограничени способности за разбирање и прифаќање на барањата или упатствата. Кај овие лица се присутни само рудиментирани форми на невербална комуникација. Поголем број од овие лица се полуподвижни или неподвижни и немаат способност да ги контролираат своите физиолошки потреби. Овие лица не се способни сами да се грижат за себе поради што им е потребна постојана помош, нега и надзор од друго лице. На стандардизираните тестови покажуваат IQ до 20.

Врз основа на бројните карактеристики кои ги истакнуваат повеќето автори, сметаат дека карактеристиките на лесно (едукативно) попречените деца, во суштина, се сведуваат на:

1. Индивидуално-социјален дефицит;
2. Генерална академска попреченост - тешкотии во совладувањето на училишната програма;
3. Дефицит во меморијата;
4. Говорните (јазични) способности се под возраста;
5. Способноста за генерализација и концептуализација е под просек. (Gearheart B, Weishahn M, Gearheart C, 1988).

Ќе ги изложиме мислењата на повеќето автори за физичките и психичките карактеристики на личноста на интелектуално попречените лица во целост:

➤ Општи когнитивни способности

Лицата со интелектуална попреченост се разликуваат физички и емоционално, како и по нивните карактерни особини и верувања. Нивната очигледна бавност во учењето на нови работи може да е поврзана со забавениот развој на интелигенцијата (Wehman, 1997). Кога на возрасни лица со интелектуална попреченост им се претставени нови содржини на соодветен начин и од аспекти кои се соодветни за нив во споредба со несоодветни аспекти, тогаш темпото и количината на она што можат да го научат веќе станува прифатливо (Vakil, Shelef-Reshef, & Levy-Shiff, 1997; Werts, Wolery, Gast & Holcombe, 1996). Доколку се имплементираат специфични системи на поддршка, неколку истражувачи истакнуваат дека децата со интелектуална попреченост можат да постигнат во однос на новодадениот материјал, но, сепак, заостануваат во споредба со нивните соученици (Vakil et al. 1997; Wehman, 1997). Самиот резултат кој се добива од IQ тест е од помала важност во споредба со определувањето на општите когнитивни способности, или способноста да се зголемат начините за внес на нови информации кај лицата со интелектуална попреченост во споредба со видовите и начините на поддршка

кои треба да им се овозможат на лицата со интелектуална попреченост за да можат да извршуваат одредени задачи и цели на различни нивоа (Hourcade, 2002).

➤ **Способности за учење и помнење**

Способностите за учење кај лицата со интелектуална попреченост се значително под просекот во споредба со нивните невротипични соученици кои немаат никакви попречувања во развојот. Лицата со интелектуална попреченост ги развиваат техниките за учење со многу побавно темпо во споредба со нивните соученици од невротипичната популација, исто така покажуваат дефицит во пренесувањето на новонаучените способности во новонастанати ситуации (Beirne-Smith, Patton, & Kim, 2006). Децата со интелектуална попреченост не можат спонтано да ги користат соодветните новонаучени материјали или стратегии за помнење и би можеле да имаат тешкотии во разбирањето на условите, стратегиите и потребните чекори кои би им помогнале при учењето и запомнувањето на новите работи. Меѓутоа, лицата со интелектуална попреченост би можеле да ги научат овие стратегии со текот на времето (Fletcher, Huffman, & Bray, 2003; Hunt & Marshall, 2002; Werts, Wolery, Holcombe, & Gast, 1995; Wolery & Schuster, 1997). Лицата со интелектуална попреченост имаат тешкотии во фокусирањето на релевантни дразби и стимули во процесот на учење, како и во секојдневниот живот, во новонастанати ситуации и средини, и понекогаш се фокусираат на погрешни или сосема нерелевантни предмети или работи (Kittler, Krinsky-McHall, & Devenny, 2004; Westling & Fox, 2004)

➤ **Внимание**

За да се стекнат со нови информации, децата мора да имаат способност да посветат доволно време на дадената задача и да користат техники за да се спречи одвлекувањето на вниманието. Децата со интелектуална попреченост

имаат тешкотии во разликувањето и адресирањето на релевантните прашања, како за учење така и во новонастанати социјални ситуации (Saunders, 2001). Проблемот не е во тоа што учениците не обрнуваат внимание, туку проблемот е во тоа што учениците не ја разбираат или не ја филтрираат новодадената информација доволно добро за истата да можат да ја обработат (Hunt & Marshall, 2002; Meyen & Skrtic, 1988).

➤ **Адаптивни способности**

Адаптивните способности кај лицата со интелектуална попреченост најчесто не можеме да ги споредуваме со нивните невротипични соученици. Едно дете со интелектуална попреченост може да има тешкотии во учењето и во самата употреба на новонаучените вештини поради голем број причини, како зголемено ниво на одвлекување на вниманието, досада, неможност за разбирање на социјалните активности, како и импулсивно однесување (Hardman et al., 2008). Lee, Yoo, и Bak (2003) го истражувале квалитетот на социјалните врски помеѓу децата со умерена интелектуална попреченост и соученици од невротипичната популација и заклучиле дека децата од невротипичната популација ги гледаат како пријатели нивните соученици со интелектуална попреченост.

➤ **Саморегулација**

Способноста да се превежбува одредена задача е тесно поврзана со еден поширок концепт познат како саморегулација или способноста на една личност да го регулира и контролира своето однесување (Shonkoff & Phillips, 2000). Теоритичарите за процесирање на информации истражувале како една личност ја процесира дадената информација од сетилните органи, па сè до одговор преку моториката (Sternberg, 2003). Во теоријата за процесирање на информации, разликите во учењето кај лицата со интелектуална попреченост, во споредба со невротипичната популација, се гледаат во недоволно развивање на

метакогнитивните процеси. Недостаток во развивањето на метакогнитивните процеси длабоко влијае врз развивањето на меморијата, организациските способности, како и во воспоставувањето на контрола врз процесот на учење (Erez & Peled, 2001; Hunt & Marshall, 2002).

➤ **Говор и јазик**

Лицата со интелектуална попреченост може да покажуваат забавен говор, намалено разбирање на јазикот и тешкотии во формулирање контекстуални реченици. Проблемите со јазикот генерално се поврзани со забавен развој на јазикот отколку со бизарното користење на јазикот (Beirne-Smith et al., 2006; Moore-Brown & Montgomery, 2006). Лицата со интелектуална попреченост може да покажат забавено функционирање во однос на прагматичкиот аспект на јазикот, како одбирањето на соодветни теми на разговор, знаејќи кога треба да се зборува, а кога да се запре и слични контекстуални вештини (Haring, McCormick, & Haring, 1994; Yoder, Retish, & Wade, 1996). Kaiser (2000) потенцира дека крајната цел на интервенцијата за подобрување на јазичните способности е да се зголеми функционалното комуницирање кај учениците. Тежината на проблемите со говорот и јазикот е правопрпорционално поврзана со причината и тежината на интелектуалната попреченост. Колку е потешка интелектуалната попреченост толку и се поголеми проблемите и тешкотиите со јазикот и говорот (Moore-Brown & Montgomery, 2006).

➤ **Мотивација**

Лицата со интелектуална попреченост најчесто се опишани како лица на кои им недостасува мотивација или како лица кои имаат надворешно насочено однесување. Поради минати искуства на неуспех и анксиозност која потекнува од тие неуспеси, кај нив може да предизвика да имаат сè помалку цели и недостаток на мотивација. Резултатот од неуспехот кој го научуваат најчесто е дека се беспомошни. Поради зголемена историја на неуспех при извршување на

одредени задачи, што најчесто води кон зависност од надворешноста или зависност од други личности, сето тоа ги прави позависни од надворешен концепт на награда отколку внатрешно самоисполнување заради завршена задача. Поради ова помали се шансите дека тие самите ќе се мотивираат да извршуваат одредени активности за да имаат самоисполнување (Beirne-Smith et al., 2002; Taylor et al., 2005).

➤ Академски постигнувања

Когнитивните недостатоци кај децата со лесна и умерена интелектуална попреченост водат кон константни проблеми во однос на академските постигнувања (Hughes et al., 2002; Macmillan, Siperstein, & Gresham, 1996; Quenemoen, Thompson, & Thurlow, 2003; Turnbull et al., 2004). Децата со лесна интелектуална попреченост имаат подобри способности во декодирање на зборови отколку во разбирање на нивното значење (Drew & Hardman, 2007) и нивните способности за читање се под нивото на нивната возраст (Katims, 2000). Децата со интелектуални попречености можат да научат основни математички пресметки, но не и да ги употребат концептите соодветно за решавање на дадени проблеми (Beirne-Smith et al., 2006). Голем дел на истражувања покажале дека децата со умерена или тешка интелектуална попреченост можат да се стекнат со академски вештини како начин преку кој ќе примаат информации. Да учествуваат во социјални настани, да се зголеми нивната ориентација и мобилност, и да бидат способни самите да донесуваат одлуки (Browder, Ahlgrim-Delzell, Courtade-Little, & Snell, 2006).

➤ Физички карактеристики

Децата со интелектуална попреченост, во зависност од биолошката етиологија, можат да имаат и други пропратни проблеми како моторни, физички, ортопедски, визуелни и аудитивни оштетувања, како и здравствени проблеми (Hallahan & Kauffman, 2006). Постои тесна врска помеѓу тежината на

интелектуалната попреченост и досегот на физичките разлики (Drew & Hardman, 2007; Horvat, 2000). Најголем дел од децата со тешка и длабока интелектуална попреченост имаат комбинирана попреченост која влијае скоро врз секој аспект на интелектуалниот и физичкиот развој на тоа дете (Westling & Fox, 2004).

- **Сетилата** имаат зголемен праг на осетливост, недостасува диференцираност и бавно се приспособуваат при промена на дразбата (Андреев Ј. 1994).
- **Претставите** се сиромашни и фрагментирани, постои отсуство на суштинските својства на перципираните предмети поради што различните предмети ги гледаат и доживуваат како идентични. Тешко ги формираат претставите врз основа на усно опишување. Поради сиромашните претстави имаат проблеми во актуализацијата на наученото (Андреев Ј. 1994).
- **Емоциите** се диференцирани на значително пониско ниво од нивната возраст. Тешко ги одложуваат задоволувањата, лесно минуваат од едно во друго расположение и делуваат „детинесто“ и „несмасно“. Емоциите имаат зголемен влез на чувствителност и недоволна диференцираност кон промена на дразбите. Доживувањето на околината е нехомогено и необединетоста и крутоста на емотивните доживувања се главното обележје на нивниот чувствен живот (Бојанин С. 1985). Емотивниот живот превладува врз расудувањето; фантазиите доминираат во однос на логичните процеси. Децата се наивни и безгрижни, не ја разбираат одговорноста и задолженијата во одделението и малку се заинтересирани за оценката зашто им недостасува чувство на одговорност и неможност да ги потиснат емоциите, желбите и својата импулсивност. Емоционалната сфера ја карактеризира недоволната издиференцираност на чувствата, нивната инертност и едноличност; постои недоволна диференцираност на емоциите од моториката; недоволна развиеност се јавува кај сложените емоционални појави и нивното формирање врзано со интелектот (пр. формирање

повисоки нивоа на чувства) (Андреев Ј. 1994; Ѓорѓевиќ Д, 1982; Szymanski L, Tanguay E. 1980);

- **Помнењето** е емотивно, селективно и секогаш насочено само кон реалноста. Помнењето е слабо. Детето потешко запомнува, со повеќе повторувања, наученото брзо се заборава, а тоа што ќе се запамети се презентира тешко и неточно. Полесно се паметат силни емотивни доживувања и возбудувања што поттикнуваат непосреден интерес. Тешко се фиксираат и се задржуваат фактите изложени во устен облик; неразвиеноста на помнењето е условена од лошата преработка на обработениот материјал (неможност на одвојување на основното од споредното и неговото систематизирање) (Андреев Ј. 1994). Многу тешко може да се повторат или да се научат стихотворба, песна или краток текст, а постои и тешкотија во разбирањето на материјалот и негова репродукција. Доколку во текот на наставата не постои очигледност, нагледни средства и разновиден дидактички материјал, независно за која област се работи, интелектуално попреченото дете нема да може да го запамети наставниот материјал. Овде секако од големо значење е и индивидуалниот пристап во наставата. Кај лесно интелектуално попречените ученици постои долготрајно помнење само тогаш кога содржините се во склад со нивните ментални способности. Меѓутоа е многу отежнато донесувањето на кој било цврст или брз заклучок (Gearheart B, Weishahn M, Gearheart C, 1988). Овие деца не се способни од конкретни искуства сами да донесат заклучок на ниво на сознание и со тоа сознание да се користат во одредени слични ситуации (Бојанин С, 1985).

- **Мислењето** е сведено на конкретност и површност. Мислата е лишена од продлабоченост и од можност да проникнува зад пределите на виденото. Децата не се во состојба да ја откријат заемноста меѓу предметите и причините, односно нивната меѓусебна поврзаност. Мисловните операции се површни, наместо анализа тие гледаат интензивни, фасцинантни одлики на нештата без согледување на нивната суштина, им недостасува систем при

набројување на виденото, како и доведување во врска со целостта на предметот што го набљудувале (Андреев Ј. 1994). Децата не располагаат со неопходни претпоставки потребни за изградба на логично мислење. Постојат сериозни тешкотии при класификацијата и серијацијата, а недоволно се усвојува и конзервацијата. Апстрактното размислување е сведено на минимално ниво (би се рекло контури), со големи тешкотии во објаснувањето. Многу тешко го исполнуваат преминот од конкретно кон апстрактно-логично согледување на суштинските својства на предметите. Тоа често се забележува кај децата со отсутност на мислата при извршување на некоја задача. Различни дразби од околината може да им го отргнат вниманието во сосема друга насока. Вниманието не го насочуваат кон откривање на причинско-последичните зависности меѓу појавите и процесите. Искуствата здобиени на кој било план не може добро да се согледаат и да се објаснат, така што мислењето никогаш не се организира во рамките на целосна кохерентност. Кога ќе им се предложи определена задача не ги осмислуваат претходните етапи во постапката. Пристапуваат веднаш кон решавање на задачата, без да се сетат на некои правила и услови (Андреев Ј. 1994; Бојанин С. 1985, Добрев З. 1998). Во овој контекст би го додале и недоволното разбирање на авторитативноста на хиерархиските структури (на пример: положбата на ученикот и обраќањето кон наставникот, авторитетот на наставникот, раководителот, директорот итн.). При реализација на наставната програма во текот на образованието, се среќаваме со тешкотии при усвојувањето на поим на број и математички операции што подразбира учество на апстрактното мислење. Најголем проблем претставува предметната настава (VI-IX одделение, кога кај нивните врсници се развиваат сложени интелектуални функции), особено ако детето е вклучено во редовно основно училиште. Предметната настава изобилува со апстрактни поими, повисок стил и начин на изразување заради што е потребен повисок развој на интелектуалните функции. Интелектуално попречените ученици не се во состојба да ги совладаат наставните програми, особено по хемија, физика, биологија, математика;

- **Просторно-временските рамки** парцијално се разградени и доживевани, па детето така се однесува и кон нив. Тие главно се сведени на она што им е пристапно на способностите на перципирањето во определен момент и во сегашноста, како димензии на времето (Бојанин С, 1985). Ќе ги наведеме тешкотиите во усвојувањето знаења од определени училишни предмети (пример: запознавање на природата и општеството, историја и географија). Отежната е ориентацијата во времето. Тие може да оперираат само со блиското минато. Подалечното минато на пример, пред 20, 30, 100, 1000 години, за нив е непознато, односно не се во можност да ја смислуваат временската дистанца бидејќи е потребно апстрактно размислување. Тие може да говорат за разни моменти и настани од историјата (на пример: II Светска војна, Турско ропство, Илинденско востание, Александар Македонски) меѓутоа, главниот проблем е да објаснат и да разберат, „кога тоа се случило?“ како период од минатото. Клучната работа е што интелектуално попречените деца не може да го усвојат поимот на бројот, односно редоследот на годините низ историјата или временскиот период. Проблеми се јавуваат и со временски операции кои се дел од секојдневниот живот, како што се: истовременост, наизменичност, вклопеност, траење, редослед и сл. Поради недоволниот развој во гностичката организираност не може да го усвојат просторот, или пак, имаат проблеми со просторната организираност. Постои тешкотија да се наброи сè што не се гледа во рамките на видното поле, на претставно ниво и обично овде познавањето е лимитирано. Тие не може да си го претстават светот во рамките на планетарниот систем, положбата на Земјата, водените површини на Земјата, големината на морињата, езерата; оддалеченоста и големината на државите, со еден збор да го разберат размерот. Покрај ова, децата со ЛИП имаат тешкотии во совладувањето на латерализацијата во просторот, додека лицата со УИП имаат тешкотии во познавањето на деловите на телото, субјективниот простор и околината;

- **Играта** на овие деца е еднолична и без креативност на фантазијата. Колку се посложени правилата на играта и бараат поголеми интелектуални способности, толку побрзо ќе дојде до нејзино растурање. Децата ја изразуваат одбивноста кон учењето и покажуваат желба за забава и игра, наместо за учење (Андреев Ј. 1994). Обично не ги исполнуваат барањата на играта во една интеракција со нивните врсници кои се дел од невротипичната популација и ги избегнуваат. Тие најчесто можат да најдат заеднички интереси во играта со помали деца кои не се интелектуално попречени. По започнувањето на процесот на инклузија и интеграција во редовните основни училишта, ситуацијата е малку променета во позитивна насока во прифатеноста на учениците со ЛИП од нивните врсници. Сепак, треба многу да се работи на тој план;

- Кога е во прашање **активноста на психомоториката**, може да се каже дека општото присуство на паратонијата и доста воочливото и недиференцирано моторно однесување укажуваат на тесна поврзаност и недоволна диференцираност на емотивниот живот од областа на психомоторните активности (Бојанин С, 1985; Радуловиќ К, 1991). Ниското ниво на организираност на психомоториката во однос на интелигенцијата кај ЛИП деца значајно ја загрозува нивната сознајна ефикасност и можност за социјализација (Ќордиќ А. 1985; Макешиќ-Петровиќ Д. 1992). Тоа во најголема мерка се однесува за умерено и тешко интелектуално попречени деца. Тие, како што нагласивме, имаат тешкотии во психомоторната организираност на ниво на манипулативната спретност на рацете и фината моторика, координацијата на движењата, усвојувањето едноставни форми на праксичката активност, практогностичката активност (имитација на движењата) и др. Кога зборуваме за карактерните црти и за особините на интелектуално попречените деца, присутни се интересни забележувања;

- Кога станува збор за **волјата**, некои автори сметаат дека таа е недоволно развиена и дека тоа е резултат на несозреана психичка структура на личноста - волјата слабее со намерата за извршување на волево дејство; изразот слаба волја е негативизам и неможност да се спротивстават на неразумни совети. Интересите на ученикот се ограничени и непостојани. Интересот кај ученикот го поттикнува она што е необично, несуетинско, силно, забележливо, она што ги задоволува нивните потреби. Учениците покажуваат поголем интерес кон физичката работа и кон сè она што не бара психичко напрегање и напор. Интересот кај учениците се задржува на понизок степен - љубопитност и не допира до она што се наоѓа зад видното поле (Андреев Ј. 1994). Според тоа, учениците со интелектуална попреченост покажуваат волеви активности кога се работи за активност што го поттикнува нивниот интерес. Тие во согласност со нивните можности и способности може да ги извршат поставените задачи доволно квалитетно и да бидат многу одговорни на поставеното барање како нивна обврска. Лицата со ЛИП може да бидат добри работници, квалитетно и стручно да ја извршат работната активност;
- Кај учениците **чувствата** и **однесувањето** се недиференцирани, често неадекватни во однос на интензитетот на дразбите, неретко со емотивната лабилност се јавуваат и долготрајни инертни чувства. Недоволната интелектуална регулација на чувствата тешко ги формира повисоките нивоа на чувства, како: долгот, самооткажувањето, совеста, патриотизмот, колективизмот (Андреев Ј. 1994). Децата често реагираат на забелешките остро, непристојно и создаваат конфликти. Кај еуфоричното однесување реакциите се повишени, децата се весели без видлива причина и понекогаш се смеат кога им се заканува опасност. Карактеристика во однесувањето кај овие лица е апатија во која често запаѓаат.
- **Карактерните особини** тешко се формираат и се на пониско ниво, а темпото на развојот на одделни карактерни црти е различно. Со правилно воспитување се формираат дисциплина, совесност и активност на пониска

основа. Со правилниот однос кон ученикот може да го поттикнеме да покаже интерес за поддршка, чувство на добрина и хуманост. Со погрешно воспитување се јавува егоизам, индивидуализам и самобендисаност што може да има траен карактер (Андреев Ј. 1994; Ѓорѓевиќ Д. 1982). Лицата со интелектуална попреченост често стануваат предмет на негативното влијание на средината (тепачки, криминал, дрога, проституција и слично), што може да има тешки последици врз нивната иднина. Но, интелектуално попречените деца знаат да бидат многу искрени и отворени кон соговорникот или наставникот. Тие секогаш го кажуваат она што моментално го мислат и го гледаат, понекогаш и без да се свесни дека некого можат да го повредат, дека не е културно или соодветно во дадениот момент. Во разговор со практичарите често знаеме да кажеме дека „не знаат да лажат“ или веднаш може да се забележи кога не ја говорат вистината. За конструкција на лага потребна е поголема оперативност на мислењето.

Она што е посебно важно е дека во рамките на лесната интелектуална попреченост не се откриени систематизирани карактеристики на оваа популација за да воочиме евентуално две (или повеќе) групи за да го диференцираме пристапот во процесот на рехабилитација. Тоа, секако, не значи откажување, во рамките на секоја група да го применуваме индивидуалниот пристап во работата.

Ако направиме споредба на дете со лесна интелектуална попреченост (горна граница) на училишна возраст и во адолесцентен (возрасен) период, ќе се забележи значителна разлика во неговото интелектуално функционирање во средината. Иако, тоа дете има/имало тешкотии во развојот (едукацијата, социјалната адаптација) и е забавен, да потенцираме дека развојот во овој случај не е лимитиран. Тука значајна улога има стимулативната средина. Тој сè повеќе го збогатувал животното искуство, интерперсоналните односи, формирал семејство и се грижи за семејството, професионално се оспособил и работи. Случајно не се истакнати овие констатации, затоа што сакаме да потенцираме лични искуства познати од практиката. Дали може да кажеме дека се работи за лесна интелектуална

попреченост или дали воопшто е потребно да се класифицира интелектуалната попреченост? Се навраќаме повторно на препораките кои ги дава Светската здравствена организација, Американската асоцијација за интелектуална попреченост и нешто што специјалните едукатори и рехабилитатори сè повеќе го применуваат во дијагностиката. Тоа е потребата да се процени, анализира и согледа како личноста функционира во средината, кои се нејзините функционални можности и способности и, нормално, колку ние како стручњаци може да ги стимулираме и збогатуваме способностите преку едукација и рехабилитација.

За карактеристиките на интелектуално попречените лица би можело многу да се говори. Истражувањата што ни се достапни не би укажале на нешто посебно значајно, кое веќе досега не е изложено. Анализата на карактеристиките на некои особености на популацијата на лицата со интелектуална попреченост се однесува на интелектуалната попреченост во целост, што многумина истражувачи и стручњаци не можеле да го избегнат.

5. Распространетост (преваленција) на интелектуалната попреченост

Пред да ги наведеме податоците за распространетоста на интелектуалната попреченост во одделни земји, треба да се истакне генералната определба на Светската здравствена организација за распространетоста која се должи на податоците од повеќето земји во светот и според која, околу 1-3% од вкупното население имаат интелектуална попреченост (Г. Ајдински, А. Кескинова, Б. Мемеди, 2017).

Во табелата се наведени податоци за преваленцијата на лицата со ИП во различни земји:

	Автори	Држава	%
1.	Ph. Roos, B. McCann (1977)	САД	3
2.	A. Kushlich (1975)	Велика Британија	1
3.	L. Penros (1963, 1965)	Англија	2.56
4.	A. Dupond (1975)	Данска	0.42
5.	J. Wald (1978)	Холандија	1
6.	E. Efromison, M. Blomina (1978)	Норвешка (северни изолирани региони)	5.56
7.	O. Speck (1977)	Источна Германија (поранешна)	0.6
8.	G. Jun (1981)	Западна Германија (поранешна)	3
9.	P. Grunevald (1983)	Шведска	0.5
10.	M. Mardomingo (1977)	Шпанија	1
11.	R. Zazzo (1973)	Франција	1.39
12.	M. Blomina (1984)	СССР (поранешен)	1
13.	M. Obuchova (1971)	Чешка	3.3
14.	M. Obuchova (1971)	Словачка	1.49
15.	D. Hatos (1981)	Унгарија	2.3
16.	G. Krasanakis (1989)	Грција	1

Во долунаведената табела наведена е распространетоста на лицата со интелектуална попреченост добиени од понови истражувања.

Земја (референции)	Карактеристики на примерокот	Користена дефиниција	Примерок	Превален ција на 1000
Австралија (Beange & Taplin, 1996)	Лица на возраст од 20-50 год.	AAMR Класификација од 1983.	104.584	3.3 Мажи=3.4 Жени=3.2
Австралија (Leonard et al., 2003)	Деца на возраст 6-15 год.	DSM-IV TR	240.358	14.3
Канада (Bradley et al., 2002)	Адолесценти 14-20 год.	ICD-10	35.485	7.2
Кина (Zuo et al., 1986)	Деца 0-14 год.	AAMR	7.150	7.8 Мажи=7.8 Жени=7.9
Кина (Xie et al., 2008)	Истражувања на домаќинства со деца од 0-6 год.	Специфични критериуми	60.124	9.3 Мажи=10. 1 Жени=8.3
Етиопија (Fitaw et al., 2006)	Студија на возрасни	ICF	24.453	3.9
Финска (Rantakallio et al., 1986)	Деца со специфично раѓање	ICD 9	12.058	5.6 (Лесна ИП) 6.3 (Умерена и тешка ИП)
Ирска	Административни	ICD 10	3.961.701	6.3

(вклучувајќи ги Северна Ирска, Велика Британија) (McConkey et al., 2006)	податоци на возрасни			
Норвешка (Stromme et al., 1998)	Деца со специфично раѓање	DSM-IV	30.037	6.2 Мажи=8.4 Жени=5.7
САД (Murphy et al., 1995)	Административни податоци на 10-годишни деца	DSM-III	89.534	12 Мажи=13.8 Жени=10.1
Рурални предели на Јужна Африка (Cristianson et al., 2002)	Деца на возраст 2-9 години	/	6.692	35.6

Преваленцијата на интелектуалната попреченост е поголема кај машката популација, во однос на женската популација, таа разлика е особено изразена кај децата под 15-годишна возраст. Според *Maulik* и *Harbour* разликата во преваленцијата на интелектуалната попреченост е особено изразена кај лицата со лесна интелектуалната попреченост, односно истата се јавува околу 1.5 повеќе кај машката популација. Како причинители за ваквата разлика овие автори ги наведуваат: зачестените идентификации на абнормални облици на однесување во училиштето, зголемено негативно влијание на пушењето кај мајката за време на бременоста, ниска породилна тежина врз невролошкиот развој кај машките деца. *Kosijan-Hercigonja и сор.*, (2000., според *Николиќ М.* и *Вантиќ-Тајник, М.*, 2015) истакнуваат дека интелектуалната попреченост почесто се јавува кај машката

популација, што го поврзуваат со фактот дека бројни генетски аномалии кои предизвикуваат интелектуалната попреченост се поврзани со половите хромозоми.

Лицата со лесна интелектуална попреченост ја претставуваат најголемата пропорција на населението со интелектуална попреченост. При направени истражувања, дојдено е до заклучок дека 75% од вкупната популација се со лесна интелектуална попреченост, што претставува 95% од оние кои се дијагностицирани со интелектуална попреченост. Умерена интелектуална попреченост генерално е застапена со 0.3% од вкупната популација, а тешка и длабока интелектуална попреченост со 0.25% (Clifford D., Michael H. 2004)

Според Batshaw M. и Shapiro B. врз основа на статистиката и постоечките дефиниции, 2.5% од популацијата би требало да имаат интелектуална попреченост, а од друга страна, 2.5% од популацијата да имаат натпросечна интелигенција (бимодална дистрибуција на интелигенцијата) (Batshaw M. и Shapiro B., 2002).

Во DSM-V е истакнато дека интелектуалната попреченост се јавува почесто кај машката популација во однос на женската, и тоа кај лицата со лесна интелектуалната попреченост тој размер изнесува 1.6:1, а кај потешките облици 1.2:1. (American Psychiatric Association, 2013).

Во поранешните југословенски републики исто така варира распространетоста на интелектуалната попреченост. Така, на пример, M. BeckDvorzak и B. Poljak (1959) наведуваат дека 2.88% од целата популација на Хрватска се со интелектуална попреченост. Според понови податоци од 2014 год., во Хрватска живеат 510.274 лица со инвалидитет или 11.9% од вкупната популација, од кои 308.060 (60%) од машки пол и 202.214 (40%) од женски пол. Лицата со интелектуална попреченост претставуваат 4.5% (23.127) од лицата со инвалидитет, односно преваленцијата на овие лица е 5 на 1000. Во Босна и Херцеговина нема соодветни податоци за бројот на лицата со пречки во развојот, односно за лица со интелектуална попреченост. Според проценката направена во

2008 година постојат 250.000 лица со пречки во развојот, меѓу кои има и воени инвалиди. Според податоците од статистичките билтени од 2010 година, во центрите за социјална работа се регистрирани 13.948 деца со пречки во развојот, од кои 4.799 се со интелектуална попреченост. Во Србија, *Б. Радојчиќ (1973)* зема 1.0 % како најреална инциденца на интелектуалната попреченост.

Во Република Северна Македонија не се вршени поконкретни истражувања на тој план, па така *Љ. Ајдински (1982)*, прифаќајќи ги сите критериуми, истакнува дека 0.8 % од општата популација и 2-3 % од популацијата на училишни деца се со интелектуална попреченост. Од тогашното вкупно население очекувани се 14.100 интелектуално попречени лица, или 0.88%. Можеме слободно да заклучиме дека денес се очекуваат над 1.0 % лица со интелектуална попреченост од вкупната популација на Република Северна Македонија (*Ајдински Љ., 1982*).

Во Република Северна Македонија сè уште не постои официјален регистар за утврдување на преваленцијата на лицата со интелектуална попреченост. Од 2007 година располагаме со одредена бројка на регистрирани лица со интелектуална попреченост, а истите се евидентирани во Министерството за труд и социјална политика, како корисници на одредени бенефиции. Според овие податоци, во РСМ има 7.127 евидентирани лица со интелектуална попреченост, меѓутоа реалната бројка е поголема.

Последни официјални податоци за бројот на лица со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп е оној од пописот направен во 2002 година каде што бројот на лица со интелектуална попреченост е 544 лица или 0.708% од севкупната популација во тоа време во општина Прилеп.

II. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Предмет на истражувањето

Предмет на ова истражување е односот на моменталната распространетост на лицата со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп со дадените податоци од последните направени истражувања, според СЗО, според Љупчо Ајдински.

2. Цел на истражувањето

Целта на истражувањето на овој труд е да се утврди приближно бројот на лицата со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп, според возраст, пол, степен на интелектуална попреченост.

3. Задачи на истражувањето

1. Да се утврди распространетоста на лицата со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп во однос на последните познати релевантни податоци од истражувања (СЗО, попис).
2. Да се утврди распространетоста на децата со развојни проблеми и тешкотии на ниво на предучилишни установи, основни училишта, средни училишта и дневни центри во општина Прилеп според возраст, пол, степен на интелектуална попреченост.
3. Да се утврди распространетоста на лица со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп во однос на приматели на трајна парична помош како лица со интелектуална попреченост, и нивната возраст, пол и степен на интелектуална попреченост доколку истата е наведена во достапната документација.
4. Да се утврди бројот на лица со интелектуална попреченост кои се со наод и мислење и посетуваат образовни, социјални установи наспроти бројот на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни, социјални установи, а немаат наод и мислење.

5. Да се утврди образовниот статус на родителите на лицата со интелектуална попреченост.

6. Да се утврди соодносот помеѓу застапеноста на лицата со интелектуална попреченост според пол, степен на интелектуална попреченост.

4. Хипотези на истражувањето

1. Се претпоставува дека распространетоста на лицата со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп е во корелација со податоците од СЗО.

2. Се претпоставува дека распространетоста на лицата со интелектуална попреченост во предучилишните установи, основните училишта, средните училишта е во корелација со останатите релевантни истражувања за распространетост на лицата со интелектуална попреченост.

3. Се претпоставува дека распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се приматели на трајна парична помош ќе биде најзастапена поради лоши социјални и општествени услови за живот.

4. Се претпоставува дека при компаративна анализа на бројот на лица со интелектуална попреченост кои се со наод и мислење ќе биде помал во однос на бројот на лица со интелектуална попреченост кои се без наод и мислење.

5. Се претпоставува дека образовниот статус на родителите на лицата со интелектуална попреченост ќе биде понизок (завршено средно образование или основно).

6. Се претпоставува дека бројот на лица со интелектуална попреченост припадници на машкиот пол ќе биде поголем во однос на припадниците на женскиот пол.

7. Се претпоставува дека во зависност од степенот на интелектуалната попреченост, најзастапена група ќе биде групата на лица со лесна интелектуална попреченост.

5. Варијабли на истражувањето

Зависни варијабли: пол на испитаниците, образовниот статус на родителите

Независни варијабли: возраст, потекло

6. Методи, техники и инструменти на истражувањето

Ќе се користи методот на интервју. Ќе се интервјуираат стручните служби во дадените институции и според нивните документации и професионални мислења ќе биде утврдена распространетоста во секоја институција поединечно. Оние лица кои немаат наод и мислење ќе се направи проценка на преостанатите функционални способности со што ќе се одреди степенот на интелектуална попреченост кај истите.

7. Популација и примерок

Популацијата кон која е насочено ова истражување се лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни институции како предучилишни установи, социјални установи, основни училишта, посебни основни училишта и средни училишта, дневни центри, здруженија како и лицата со интелектуална попреченост кои се приматели на трајна парична помош, а не посетуваат повеќе образовни институции.

8. Статистичка обработка на податоците

Податоците ќе бидат обработени преку програмата Статистички калкулатор. Ќе се изврши компаративна анализа на добиените податоци од истражувањето со последните познати податоци за распространетост на лицата со интелектуална попреченост, со што ќе се добијат сите релевантни статистички податоци кои ние ќе ги обработуваме. За да се утврди дали постои статистичка значајна разлика од добиените податоци од ова истражување и последните познати податоци за

распространетоста на лицата со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп, истите ќе бидат анализирани со χ^2 статистика.

9. Организација и тек на истражувањето

Истражувањето започна со собирање податоци од предучилишните институции - градинките за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост во истите, а потоа беа посетени сите основни и средни училишта на ниво на општина Прилеп и се собираа податоци за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост од истите. Истражувањето се одвиваше во периодот од ноември 2018 година до март 2019 година. Беа посетени дневните центри и здруженијата на ниво на општина Прилеп кои работат со лица со интелектуална попреченост. Беше посетен Центарот за социјални работи во Прилеп со цел да се добијат податоци за бројот на лицата со интелектуална попреченост кои се приматели на постојана парична помош за да се утврди нивната бројка.

III. Анализа на добиените резултати од истражувањето

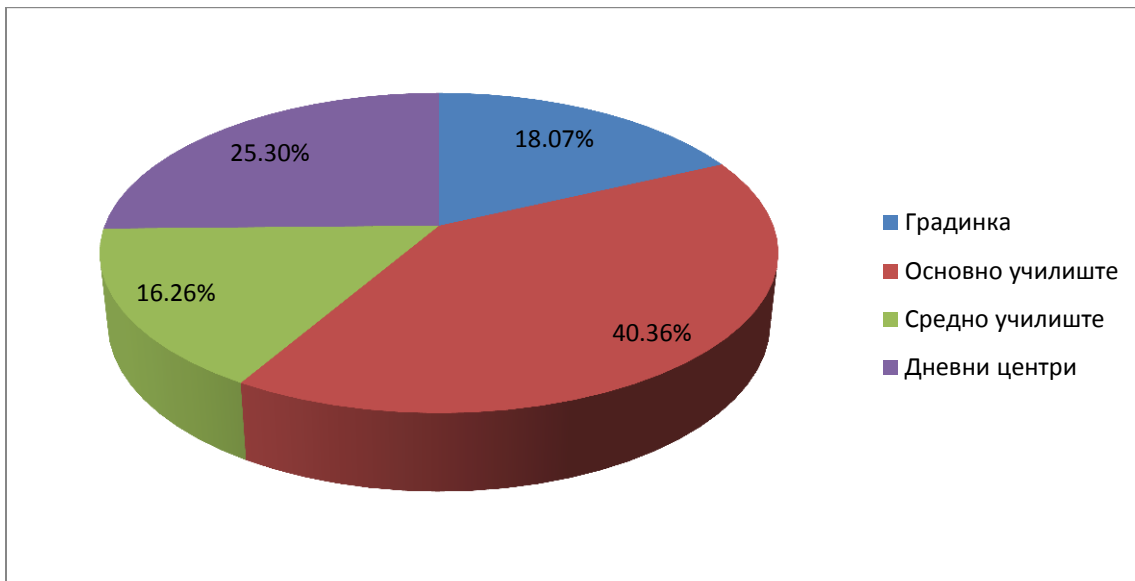
1. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни институции (градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри)

Во однос на добиените податоци од спроведеното истражување за лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни институции како градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри беа добиени следните резултати кои се наведени во табела 1.

Табела 1. Лица со интелектуална попреченост и развојни проблеми кои посетуваат образовни институции

Вид на институција	Број на лица со интелектуална попреченост и развојни проблеми	Процентуална застапеност
Градинка	30	18.07%
Основно училиште	67	40.36%
Средно училиште	27	16.26%
Дневни центри	42	25.30%
Вкупно	166	100%

Од добиените податоци од истражувањето може да се видат следните резултати: лица кои имаат интелектуална попреченост и развојни проблеми, а посетуваат предучилишни установи (градинки) се 30 или 18.07%, лица кои имаат интелектуална попреченост и развојни проблеми, а посетуваат основно училиште се 67 или 40.36%, лица кои имаат интелектуална попреченост и развојни проблеми, а посетуваат средно училиште се 27 или 16.26%, лица кои имаат интелектуална попреченост и развојни проблеми, а посетуваат дневни центри се 42 или 25.30%. Распределбата на лицата со интелектуална попреченост и развојни проблеми кои посетуваат образовни институции е прикажана на слика 1.

Слика 1. Лица со интелектуална попреченост и развојни проблеми кои посетуваат образовни институции

1.1. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за степенот на интелектуална попреченост и полот на лицата кои посетуваат предучилишни образовни установи (градинки)

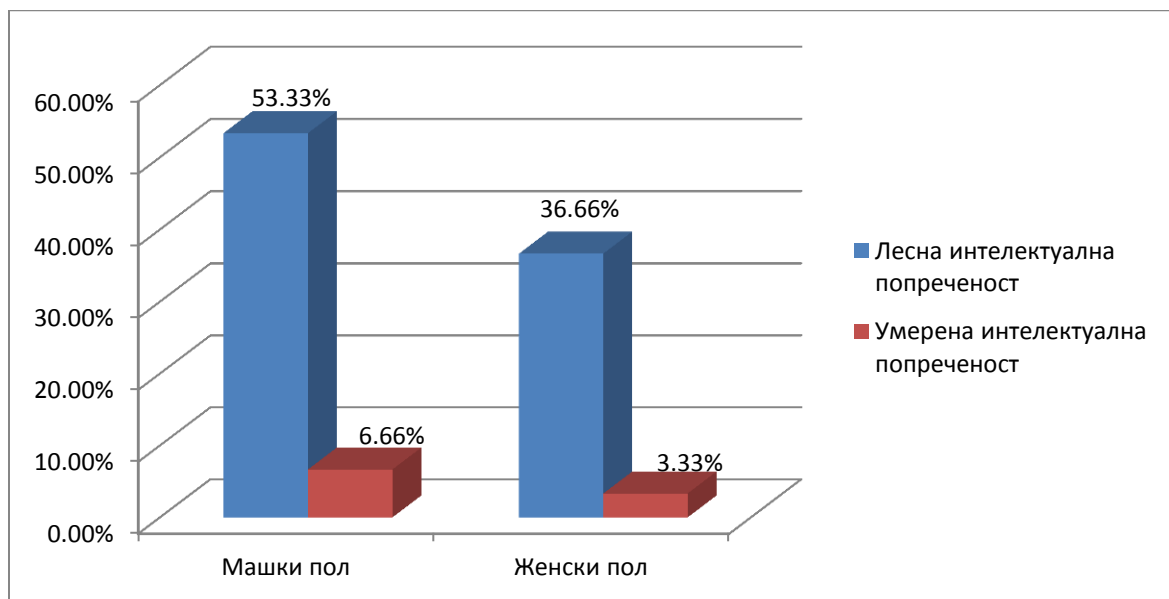
Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и полот за лица кои посетуваат предучилишни образовни институции (градинки) беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 2.

Табела 2. Степен на интелектуална попреченост и полот на лица кои посетуваат предучилишни образовни институции (градинки).

Степен на интелектуална попреченост	Пол				Вкупно	
	Машки пол		Женски пол			
Лесна интелектуална попреченост	16	53.33%	11	36.66%	27	90%

Умерена интелектуална попреченост	2	6.66%	1	3.33%	3	10%
Вкупно	18	60%	12	40%	30	100%
	30					

Од добиените податоци од истражувањето за лица со интелектуална попреченост кои посетуваат предучилишни образовни установи можат да се видат следните резултати: Лица со лесна интелектуална попреченост од машки пол се 16 или 53.33%, лица со лесна интелектуална попреченост од женски пол се 11 или 36.66%, лица со умерена интелектуална попреченост од машки пол се 2 или 6.66%, лица со умерена интелектуална попреченост од женски пол се 1 или 3.33%. Распределбата според степенот на интелектуална попреченост и пол кои посетуваат градинки е прикажана на слика 2.

Слика 2. Распределба според степен на интелектуална попреченост и пол на лица кои посетуваат предучилишни образовни институции (градинки).

Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и полот за деца кои посетуваат предучилишни образовни институции (градинки) при направениот χ^2 тест беа добиени следните резултати прикажани во табела 3.

Табела 3. Претставување на статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и полот кај лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат претшколски образовни институции (градинки).

Степен на интелектуална попреченост	Пол		Df	P	χ^2
	Машки пол	Женски пол			
Лесна интелектуална попреченост	16	11	1	0.8040	0.062
Умерена интелектуална попреченост	2	1			
Вкупно	18	12			
	30				

Од направениот χ^2 тест беше утврдено дека не постои статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и полот кај лицата кои посетуваат предучилишни образовни институции ($p = 0.062$; $p > 0.05$).

Од добиените податоци од истражувањето може да се утврди дека распространетоста на лицата со интелектуална попреченост и развојни проблеми кои посетуваат предучилишни образовни институции е 0.039% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп.

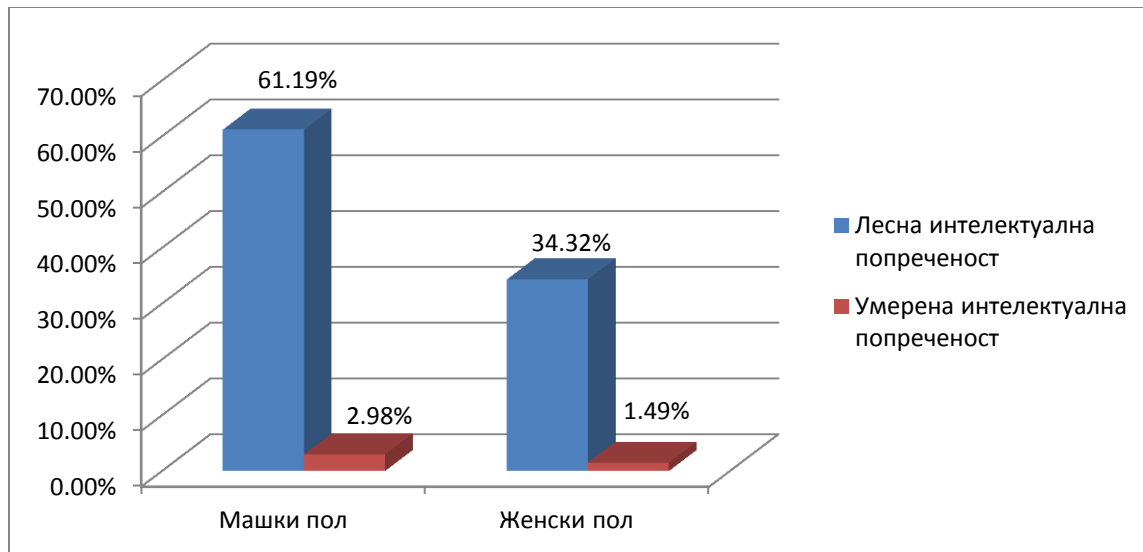
1.2. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за степенот на интелектуална попреченост и полот на лицата кои посетуваат основно училиште

Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и полот за лица кои посетуваат основно училиште беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 4.

Табела 4. Степен на интелектуална попреченост и полот на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат основно училиште.

Степен на интелектуална попреченост	Пол				Вкупно	
	Машки пол		Женски пол			
Лесна интелектуална попреченост	41	61.19%	23	34.32%	64	95.52%
Умерена интелектуална попреченост	2	2.98%	1	1.49%	3	4.48%
Вкупно	43	64.18%	24	35.82%	67	100%
	67					

Од добиените податоци од истражувањето за лица со интелектуална попреченост кои посетуваат основни училишта можат да се видат следните резултати: Лица со лесна интелектуална попреченост од машки пол се 41 или 61.19%, лица со лесна интелектуална попреченост од женски пол се 23 или 34.32%, лица со умерена интелектуална попреченост од машки пол се 2 или 2.98%, лица со умерена интелектуална попреченост од женски пол се 1 или 1.49%. Распределбата според степенот на интелектуална попреченост и пол кои посетуваат основни училишта е прикажана на слика 3.

Слика 3. Распределба според степен на интелектуална попреченост и пол на лица кои посетуваат основно училиште.

Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и полот за деца кои посетуваат основно училиште при направениот χ^2 тест беа добиени следните резултати прикажани во табела 5.

Табела 5. Претставување на статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и полот кај лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат основно училиште.

Степен на интелектуална попреченост	Пол		df	P	χ^2
	Машки пол	Женски пол			
Лесна интелектуална попреченост	41	23	1	0.9393	0.008
Умерена интелектуална попреченост	2	1			
Вкупно	43	24			
	67				

Од направениот χ^2 тест беше утврдено дека постои статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и полот кај лицата кои посетуваат основно училиште ($p = 0.008$; $p < 0.05$).

Од добиените податоци од истражувањето може да се утврди дека распространетоста на лицата со интелектуална попреченост и развојни проблеми кои посетуваат основно училиште е 0.087% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп.

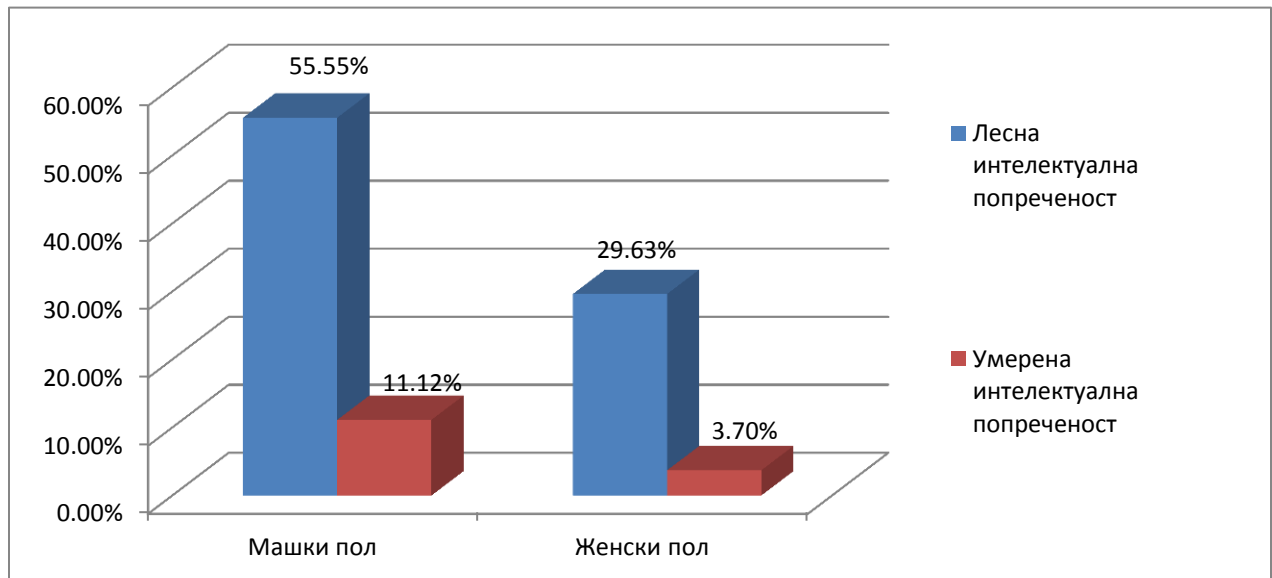
1.3. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за степенот на интелектуална попреченост и полот на лицата кои посетуваат средно училиште

Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и полот за лица кои посетуваат средно училиште беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 6.

Табела 6. Степен на интелектуална попреченост и полот на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат средно училиште.

Степен на интелектуална попреченост	Пол				Процентуална застапеност	
	Машки пол		Женски пол			
Лесна интелектуална попреченост	15	55.55%	8	29.63%	23	85.2%
Умерена интелектуална попреченост	3	11.12%	1	3.7%	4	14.8%
Вкупно	18	66.67%	9	33.33%	27	100%
	27					

Од добиените податоци од истражувањето за лица со интелектуална попреченост кои посетуваат средни училишта можат да се видат следните резултати: Лица со лесна интелектуална попреченост од машки пол се 15 или 55.55%, лица со лесна интелектуална попреченост од женски пол се 8 или 29.63%, лица со умерена интелектуална попреченост од машки пол се 3 или 11.12%, лица со умерена интелектуална попреченост од женски пол се 1 или 3.7%. Распределбата според степенот на интелектуална попреченост и пол кои посетуваат средни училишта е прикажана на слика 4.

Слика 4. Распределба според степен на интелектуална попреченост и пол на лица кои посетуваат средно училиште.

Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и полот за деца кои посетуваат средно училиште при направениот χ^2 тест беа добиени следните резултати прикажани во табела 7.

Табела 7. Претставување на статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и полот кај лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат средно училиште.

Степен на интелектуална попреченост	Пол		df	P	χ^2
	Машки пол	Женски пол			
Лесна интелектуална попреченост	15	8	1	0.7017	0.147
Умерена интелектуална попреченост	3	1			
Вкупно	18	9			
	27				

Од направениот χ^2 тест беше утврдено дека не постои статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и полот кај лицата кои посетуваат средно училиште ($p = 0.147$; $p > 0.05$).

Од добиените податоци од истражувањето може да се утврди дека распространетоста на лицата со интелектуална попреченост и развојни проблеми кои посетуваат средно училиште е 0.035% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп.

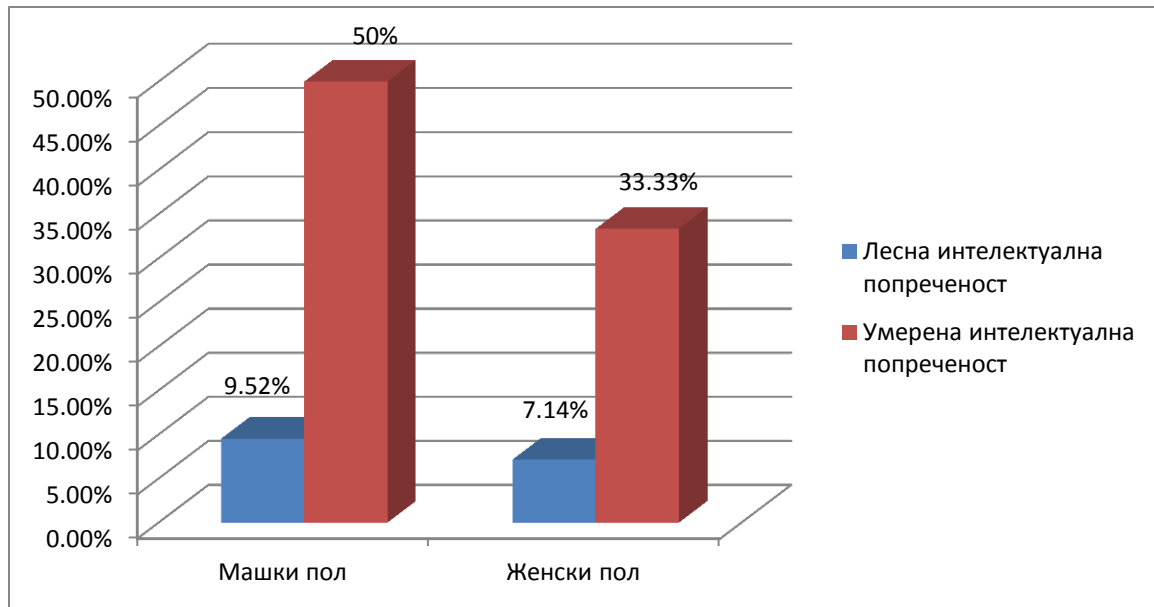
1.4. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за степенот на интелектуална попреченост и полот на лицата кои посетуваат дневни центри

Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и полот за лица кои посетуваат дневни центри беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 8.

Табела 8. Степен на интелектуална попреченост и полот на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат дневни центри.

Степен на интелектуална попреченост	Пол				Процентуална застапеност	
	Машки пол		Женски пол			
Лесна интелектуална попреченост	4	9.52%	3	7.14%	7	16.66%
Умерена интелектуална попреченост	21	50%	14	33.33%	35	83.33%
Вкупно	25	59.52%	17	40.48%	42	100%
	42					

Од добиените податоци од истражувањето за лица со интелектуална попреченост кои посетуваат дневни центри можат да се видат следните резултати: Лица со лесна интелектуална попреченост од машки пол се 4 или 9.52%, лица со лесна интелектуална попреченост од женски пол се 3 или 7.14%, лица со умерена интелектуална попреченост од машки пол се 21 или 50%, лица со умерена интелектуална попреченост од женски пол се 14 или 33.33%. Распределбата според степенот на интелектуална попреченост и пол кои посетуваат дневни центри е прикажана на слика 5.

Слика 5. Распределба според степен на интелектуална попреченост и пол на лица кои посетуваат дневни центри.

Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и полот за деца кои посетуваат дневни центри при направениот χ^2 тест беа добиени следните резултати прикажани во табела 9.

Табела 9. Претставување на статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и полот кај лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат дневни центри.

Степен на интелектуална попреченост	Пол		df	P	χ^2
	Машки пол	Женски пол			
Лесна интелектуална попреченост	4	3	1	0.8913	0.020
Умерена интелектуална попреченост	21	14			
Вкупно	25	17			
	42				

Од направениот χ^2 тест беше утврдено дека постои статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и полот кај лицата кои посетуваат дневни центри ($p = 0.020$; $p < 0.05$).

Од добиените податоци од истражувањето може да се утврди дека распространетоста на лицата со интелектуална попреченост и развојни проблеми кои посетуваат средно училиште е 0.054% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп.

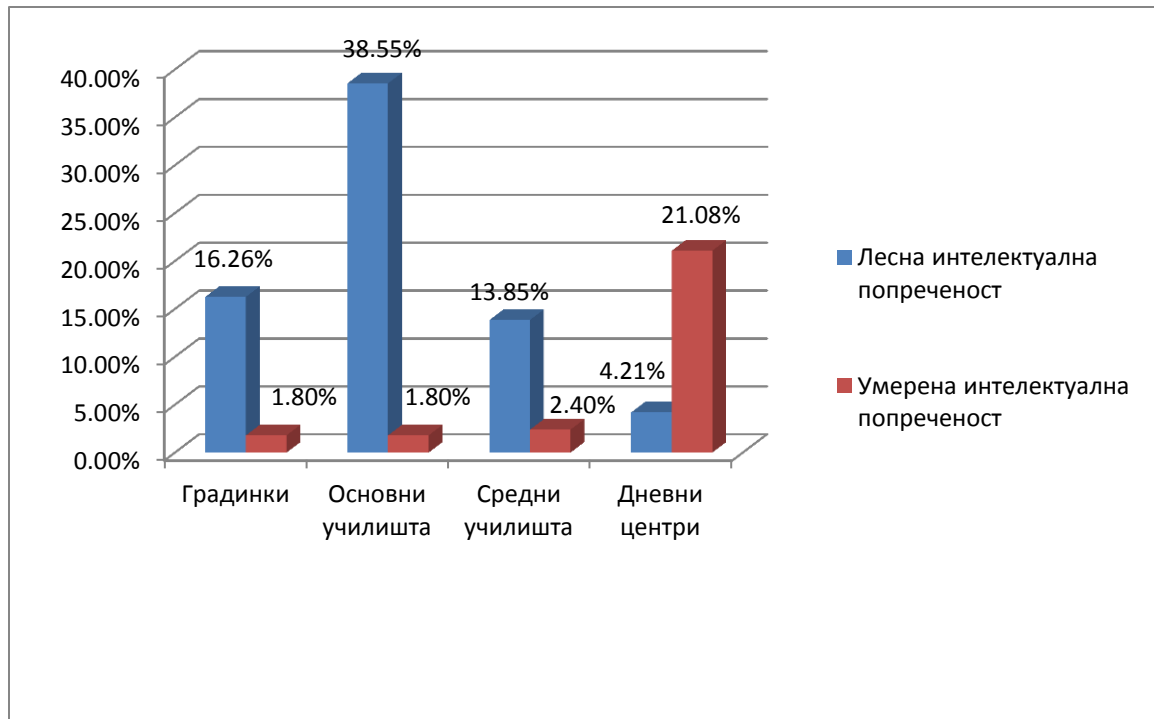
1.5. Анализа на севкупните добиени податоци од спроведеното истражување за степенот на интелектуална попреченост на лицата кои посетуваат градинки, основно училиште, средно училиште и дневни центри

Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост за лица кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри беа добиени следните сублимирани резултати прикажани во табела 10.

Табела 10. Степен на интелектуална попреченост кај лица кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри.

Образовни установи	Степен на интелектуална попреченост				Вкупно	
	Лесна интелектуална попреченост		Умерена интелектуална попреченост			
Градинки	27	16.26%	3	1.8%	30	18.06%
Основни училишта	64	38.55%	3	1.8%	67	40.35%
Средни училишта	23	13.85%	4	2.4 %	27	16.25%
Дневни центри	7	4.21%	35	21.08%	42	25.29%
Вкупно	121	72.9%	45	27.1%	166	100%
	166					

Од добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост на лица кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри можат да се видат следните резултати: Лица кои посетуваат градинки со лесна интелектуална попреченост се 27 или 16.26% лица кои посетуваат градинки со умерена интелектуална попреченост се 3 или 1.8% од севкупниот број на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи; лица кои посетуваат основни училишта со лесна интелектуална попреченост се 64 или 38.55%, лица кои посетуваат основни училишта со умерена интелектуална попреченост се 3 или 1.8% од севкупниот број на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи; лица кои посетуваат средни училишта со лесна интелектуална попреченост се 23 или 13.85%, лица кои посетуваат основни училишта со умерена интелектуална попреченост се 4 или 2.4% од севкупниот број на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи; лица кои посетуваат дневни центри со лесна интелектуална попреченост се 7 или 4.21%, лица кои посетуваат дневни центри со умерена интелектуална попреченост се 35 или 21.08% од севкупниот број на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи. Распределбата според степенот на интелектуална попреченост на лица кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри е прикажана на слика 6.

Слика 6. Распределба според степенот на интелектуална попреченост на лица кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри

Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост на лица кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри при направениот χ^2 тест беа добиени следните резултати прикажани во табела 11.

Табела 11. Претставување на статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост кај лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри.

Образовни установи	Степен на интелектуална попреченост		df	P	χ^2
	Лесна интелектуална попреченост	Умерена интелектуална попреченост			
Градинки	27	3	3	0.0000	91.068
Основни	64	3			

училишта					
Средни училишта	23	4			
Дневни центри	7	35			
Вкупно	121	45			
	166				

Од направениот χ^2 тест беше утврдено дека не постои статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост кај лицата кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри ($p = 91.068$; $p > 0.05$).

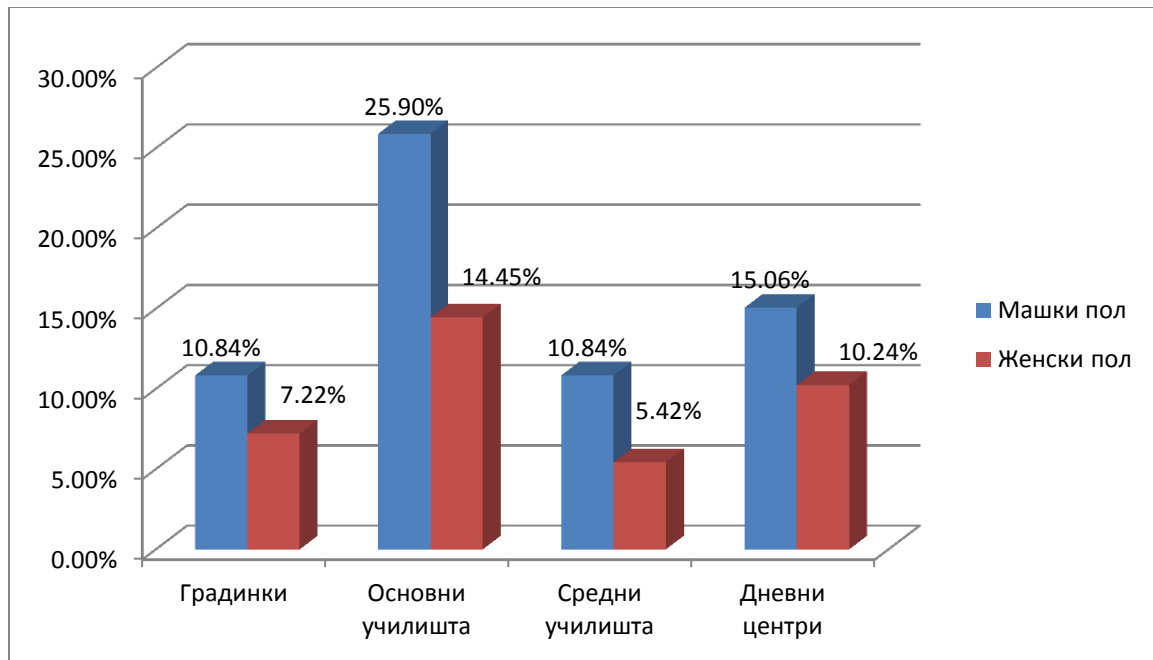
1.6. Анализа на севкупните добиени податоци од спроведеното истражување за полот на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки, основно училиште, средно училиште и дневни центри

Во однос на добиените податоци од истражувањето за полот на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри беа добиени следните сублимирани резултати прикажани во табела 12.

Табела 12. Пол кај лица со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри.

Образовни установи	Пол				Вкупно	
	Машки пол		Женски пол			
Градинки	18	10.84%	12	7.22%	30	18.06%
Основни училишта	43	25.9%	24	14.45%	67	40.35%
Средни училишта	18	10.84%	9	5.42%	27	16.25%
Дневни центри	25	15.06%	17	10.24%	42	25.29%
Вкупно	104	72.9%	62	27.1%	166	100%
	166					

Од добиените податоци од истражувањето за полот кај лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри можат да се видат следните резултати: Лица кои посетуваат градинки и се припадници на машкиот пол се 18 или 10.84% лица кои посетуваат градинки и се припадници на женскиот пол се 12 или 7.22% од севкупниот број на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи; лица кои посетуваат основни училишта и се припадници на машкиот пол се 43 или 25.9%, лица кои посетуваат основни училишта и се припадници на женскиот пол се 24 или 14.45% од севкупниот број на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи; лица кои посетуваат средни училишта и се припадници на машкиот пол се 18 или 10.84% лица кои посетуваат основни училишта и се припадници на женскиот пол се 9 или 5.42% од севкупниот број на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи; лица кои посетуваат дневни центри и се припадници на машкиот пол се 25 или 15.06% лица кои посетуваат дневни центри и се припадници на женскиот пол се 17 или 10.24% од севкупниот број на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи. Распределбата според полот на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри е прикажана на слика 7.

Слика 7. Распределба според сполот на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри

Во однос на добиените податоци од истражувањето за полот на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри при направениот χ^2 тест беа добиени следните резултати прикажани во табела 13.

Табела 13. Претставување на статистички значајна разлика помеѓу полот кај лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри.

Образовни установи	Пол		df	P	χ^2
	Машки пол	Женски пол			
Градинки	18	12	3	0.9148	0.519
Основни училишта	43	24			
Средни училишта	18	9			

Дневни центри	25	17			
Вкупно	104	62			
	166				

Од направениот χ^2 тест беше утврдено дека не постои статистички значајна разлика помеѓу полот кај лицата кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри ($p = 0.519$; $p > 0.05$).

1.7. Анализа на добиените податоци за распространетост на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи според степенот на интелектуална попреченост

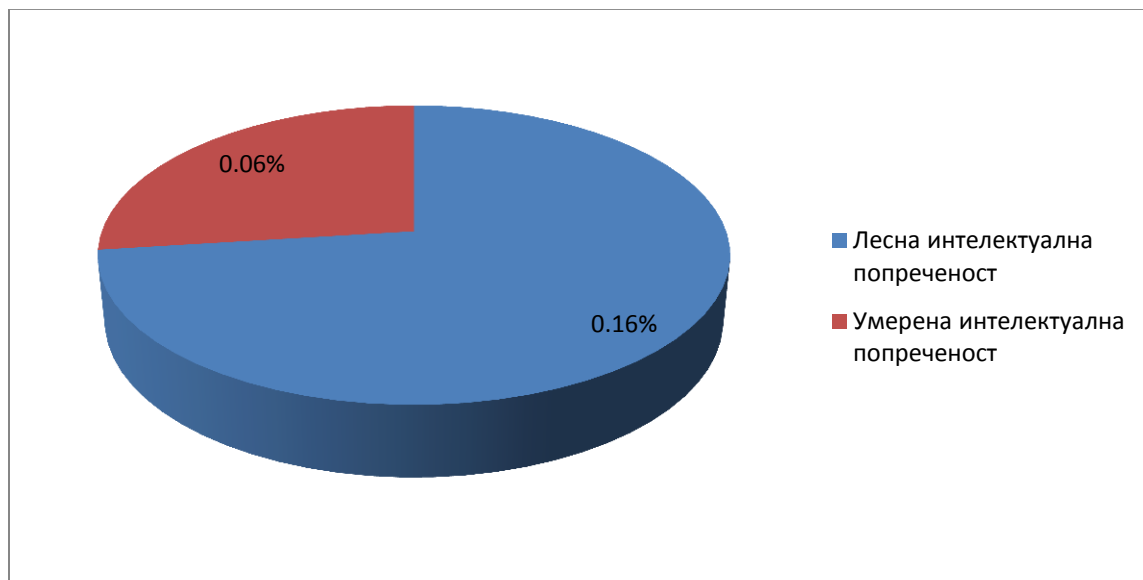
Во однос на добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи (градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри) според степенот на интелектуална попреченост беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 14.

Табела 14. Распространетост на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи (градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри) според степенот на интелектуална попреченост.

Степен на интелектуална попреченост	Градинки	Основни училишта	Средни училишта	Дневни центри	Вкупно	Распространетост
Лесна интелектуална попреченост	27	64	23	7	121	0.157%
Умерена интелектуална попреченост	3	3	4	35	45	0.058%

а						
попреченост						
Вкупно	30	67	27	42	166	0.215%

Од добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи (градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри) според степенот на интелектуална попреченост беа добиени следните резултати: распространетоста на лицата со лесна интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи на ниво на општина Прилеп е 0.157% од севкупното население на општина Прилеп; распространетоста на лицата со умерена интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи на ниво на општина Прилеп е 0.058% од севкупното население на општина Прилеп. Распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според степенот на интелектуална попреченост е прикажана на слика 8.

Слика 8. Распространетост на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи според степенот на интелектуална попреченост.

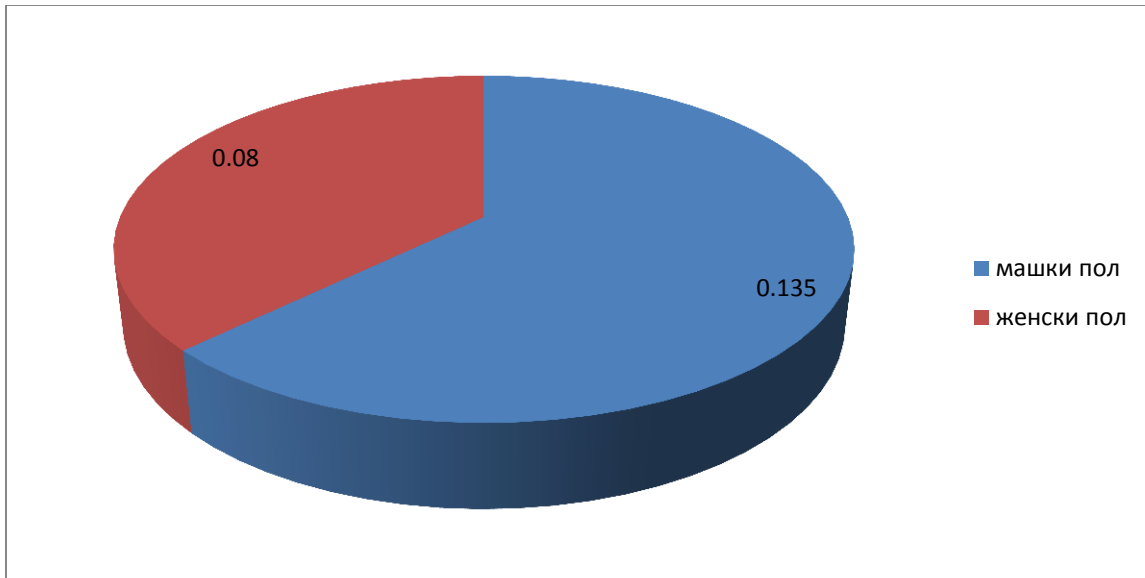
1.8. Анализа на добиените податоци за распространетост на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи според полот

Во однос на добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи (градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри) според полот беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 15.

Табела 15. Распространетост на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи (градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри) според полот.

Степен на интелектуална попреченост	Градинки	Основни училишта	Средни училишта	Дневни центри	Вкупно	Распространетост
Машки пол	18	43	18	25	104	0.135%
Женски пол	12	24	9	17	62	0.080%
Вкупно	30	67	27	42	166	0.215%

Од добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи (градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри) според полот беа добиени следните резултати: распространетоста на лицата кои се припадници на машкиот пол и посетуваат образовни установи на ниво на општина Прилеп е 0.135% од севкупното население на општина Прилеп; распространетоста на лицата кои се припадници на женскиот пол и посетуваат образовни установи на ниво на општина Прилеп е 0.080% од севкупното население на општина Прилеп. Распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според степенот на интелектуална попреченост е прикажана на слика 9.

Слика 9. Распространетост на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи според полот на ниво на општина Прилеп.

1.9. Анализа на добиените податоци за распространетост на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи според видот на образовната установа

Од добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри во однос на образовните установи кои ги посетуваат беа добиени следните резултати прикажани во табела 16.

Табела 16. Распространетост на лицата со интелектуална попреченост во однос на видот на образовна установа која ја посетуваат.

Образовна установа	Распространетост	Вкупно население
Градинки	0.039%	76.768
Основни училишта	0.087%	
Средни училишта	0.035%	
Дневни центри	0.054%	
Вкупно	0.215%	

Од добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост во однос на видот на образовната установа која ја посетуваат беа добиени следните резултати: распространетоста на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат градинки на ниво на општина Прилеп е 0.039% од севкупното население во општината кое според последните познати демографски податоци од пописот во 2002 година е 76,768 жители; распространетоста на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат основни училишта на ниво на општина Прилеп е 0.087% од севкупното население во општината; распространетоста на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат средни училишта на ниво на општина Прилеп е 0.035% од севкупното население во општината; распространетоста на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат дневни центри на ниво на општина Прилеп е 0.054% од севкупното население во општината. Распространетоста на лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи на ниво на општина Прилеп е 0.215% од севкупното население во општината кое според последните познати демографски податоци е 76.768 жители. Распределбата на лицата со интелектуална попреченост според видот на образовните установи кои ги посетуваат е прикажана на слика 10.

Слика 10. Распределба на распространетоста на лица со интелектуална попреченост според видот на образовни установи кои ги посетуваат

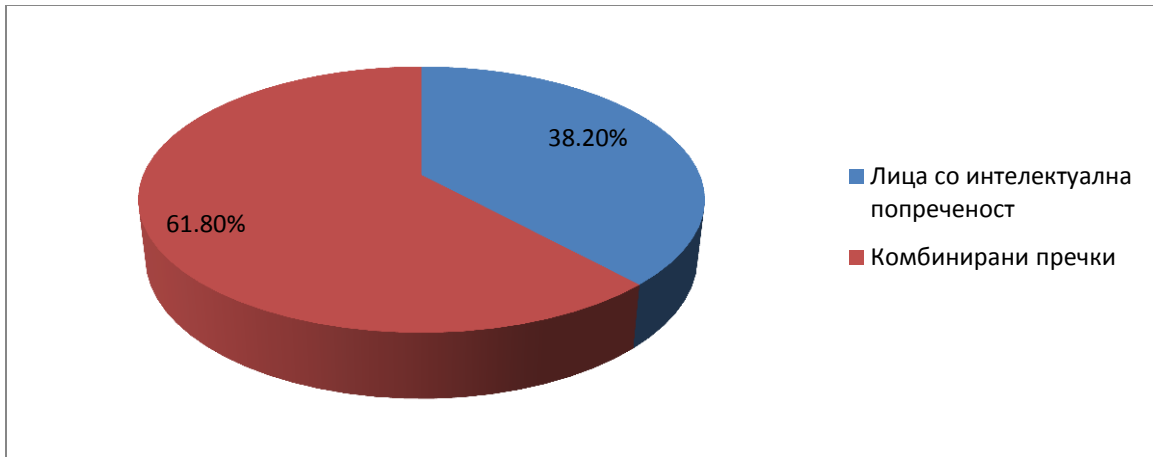
2. Анализа на добиените податоци за лица со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош

Во однос на добиените податоци од истражувањето од Центарот за социјална работа – Прилеп за лица со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се со наод и мислење, и врз основа на истото се приматели на трајна парична помош до 26 години, беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 17.

Табела 17. Лица со интелектуална попреченост и комбинирани пречки приматели на трајна парична помош од Центарот за социјална работа – Прилеп.

Вид на попреченост	Број на лица со интелектуална попреченост	Процентуална застапеност
Лица со интелектуална попреченост	68	38.2%
Комбинирани пречки	110	61.8%
Вкупно	178	100%

Од добиените податоци од истражувањето можат да се видат следните резултати: лица со интелектуална попреченост кои се приматели на трајна парична помош се 68 лица или 38.2%, лица со комбинирани пречки кои се приматели на трајна парична помош се 110 лица или 61.8%. Распределбата на лицата со интелектуална попреченост и комбинирани пречки кои се приматели на посебен додаток е прикажана на слика 11.

Слика 11. Лица со интелектуална попреченост и лица со комбинирани пречки кои се приматели на трајна парична помош.

2.1. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување од Центарот за социјална работа – Прилеп за степенот на интелектуална попреченост и возраста на лицата со интелектуална попреченост

Во однос на добиените податоци од истражувањето од Центарот за социјална работа - Прилеп за степенот на интелектуална попреченост и возраста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош беа добиени следните резултати прикажани во табела 18.

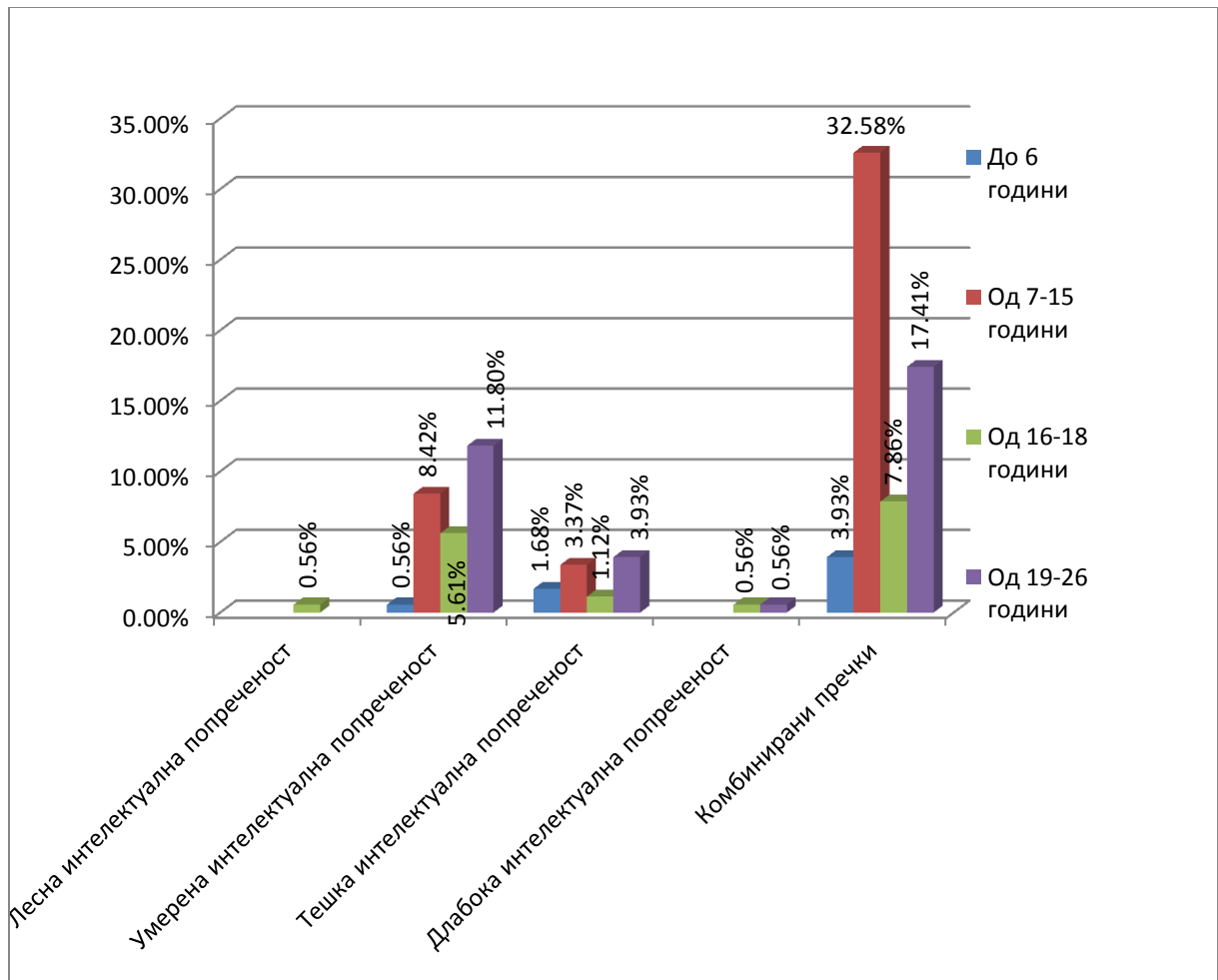
Табела 18. Степен на интелектуална попреченост и возраст на лица со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош.

Степен на интелектуална попреченост	Возраст								Вкупно	
	До 6 години		Од 7 до 15 години		Од 16 до 18 години		Од 19 до 26 години			
Лесна интелектуална попреченост	/	/	/	/	1	0.56%	/	/	1	0.56 %
Умерена интелектуална попреченост	1	0.56%	15	8.42%	10	5.61%	21	11.8%	47	26.4 %

Тешка интелектуална попреченост	3	1.68%	6	3.37%	2	1.12%	7	3.93%	18	10.1 1%
Длабока интелектуална попреченост	/	/	/	/	1	0.56%	1	0.56%	2	1.12 %
Комбинирани пречки	7	3.93%	58	32.58%	14	7.86%	31	17.41%	110	61.8 %
Вкупно	11	6.17%	79	44.38%	28	15.73%	60	33.7%	178	100 %
	178									

Од добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и возраста на лица со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош беа добиени следните резултати: лица со лесна интелектуална попреченост кои се на возраст од 16 до 18 години се 1 или 0.56% од севкупниот број; лица со умерена интелектуална попреченост кои се на возраст до 6 години се 1 или 0.56% од севкупниот број на лица, лица со умерена интелектуална попреченост кои се на возраст од 7 до 15 години се 15 или 8.42% од севкупниот број на лица, лица со умерена интелектуална попреченост кои се на возраст од 16 до 18 години се 10 или 5.61% од севкупниот број на лица, лица со умерена интелектуална попреченост кои се на возраст од 19 до 26 години се 21 или 11.8% од севкупниот број на лица, лица со умерена интелектуална попреченост кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош се 47 или 26.4% од севкупниот број; лица со тешка интелектуална попреченост кои се на возраст до 6 години се 3 или 1.68% од севкупниот број на лица, лица со тешка интелектуална попреченост кои се на возраст од 7 до 15 години се 6 или 3.37% од севкупниот број на лица, лица со тешка интелектуална попреченост кои се на возраст од 16 до 18 години се 2 или 1.12% од севкупниот број на лица, лица со тешка интелектуална попреченост кои се на возраст од 19 до 26 години се 7 или 3.93% од севкупниот број на лица, лица со тешка интелектуална

попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош се 18 или 10.11% од севкупниот број; лица со длабока интелектуална попреченост кои се на возраст од 16 до 18 години се 1 или 0.56% од севкупниот број на лица, лица со длабока интелектуална попреченост кои се на возраст од 19 до 26 години се 1 или 0.56% од севкупниот број на лица, лица со тешка интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош се 2 или 1.12% од севкупниот број; лица со комбинирани пречки кои се на возраст до 6 години се 7 или 3.93% од севкупниот број на лица, лица со комбинирани пречки кои се на возраст од 7 до 15 години се 58 или 32.58% од севкупниот број на лица, лица со комбинирани пречки кои се на возраст од 16 до 18 години се 14 или 7.86% од севкупниот број на лица, лица со комбинирани пречки кои се на возраст од 19 до 26 години се 31 или 17.41% од севкупниот број на лица, лица со комбинирани пречки кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош се 110 или 61.8% од севкупниот број. Распределбата според степенот на интелектуална попреченост и возраста на лица кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош е прикажана на слика 12.

Слика 12. Распределба според степенот на интелектуална попреченост и возраст на лица кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош

Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и возраста на лица кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош при направениот χ^2 тест беа добиени следните резултати прикажани во табела 19.

Табела 19. Претставување на статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и возраста на лица кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош .

Степен на интелектуална попреченост	Возраст				Df	P	X ²
	До 6 години	Од 7 до 15 години	Од 16 до 18 години	Од 19 до 26 години			
Лесна интелектуална попреченост	/	/	1	/	12	0.0510	20.957
Умерена интелектуална попреченост	1	15	10	21			
Тешка интелектуална попреченост	3	6	2	7			
Длабока интелектуална попреченост	/	/	1	1			
Комбинирани пречки	7	58	14	31			
Вкупно	11	79	28	60			
	178						

Од направениот χ^2 тест беше утврдено дека не постои статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и возраста на лицата кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош ($p = 20.597$; $p > 0.05$).

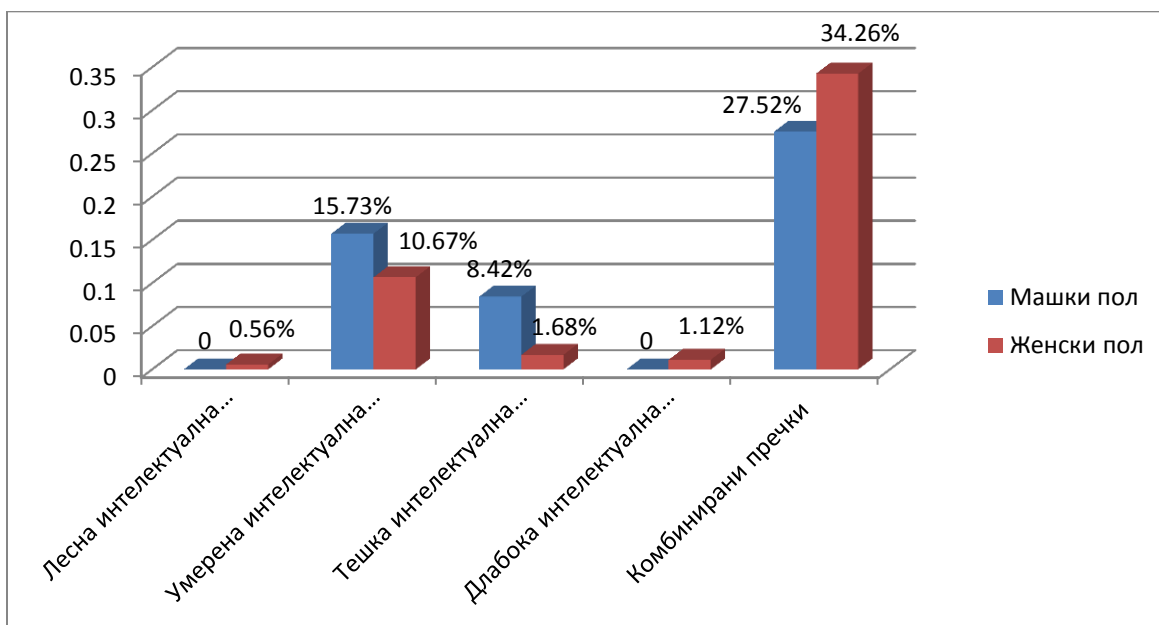
2.2. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување од Центарот за социјална работа – Прилеп за степенот на интелектуална попреченост и полот кај лицата со интелектуална попреченост

Во однос на добиените податоци од истражувањето од Центарот за социјална работа - Прилеп за степенот на интелектуална попреченост и полот на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош беа добиени следните резултати прикажани во табела 20.

Табела 20. Степен на интелектуална попреченост и пол на лица со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош.

Степен на интелектуална попреченост	Пол				Вкупно	
	Машки пол		Женски пол			
Лесна интелектуална попреченост	/	/	1	0.56%	1	0.56%
Умерена интелектуална попреченост	28	15.73%	19	10.67%	47	26.40%
Тешка интелектуална попреченост	15	8.42%	3	1.68%	18	10.11%
Длабока интелектуална попреченост	/	/	2	1.12%	2	1.12%
Комбинирани пречки	49	27.52%	61	34.26%	110	61.8%
Вкупно	92	51.68%	86	48.31%	178	100%
	178					

Од добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и полот на лица со интелектуална попреченост кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош беа добиени следните резултати: лица со лесна интелектуална попреченост кои се припадници на женскиот пол се 1 или 0.56% од севкупниот број; лица со умерена интелектуална попреченост кои се припадници на машкиот пол се 28 или 15.73% од севкупниот број, лица со умерена интелектуална попреченост кои се припадници на женскиот пол се 19 или 10.67% од севкупниот број; лица со тешка интелектуална попреченост кои се припадници на машкиот пол се 15 или 8.42% од севкупниот број, лица со тешка интелектуална попреченост кои се припадници на женскиот пол се 3 или 1.68% од севкупниот број; лица со длабока интелектуална попреченост кои се припадници на женскиот пол се 2 или 1.12% од севкупниот број; лица со комбинирани пречки кои се припадници на машкиот пол се 49 или 27.52%, лица со комбинирани пречки кои се припадници на женскиот пол се 61 или 34.26%. Распределбата според степенот на интелектуална попреченост и полот на лица кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош е прикажана на слика 13.

Слика 13. Распределба според степенот на интелектуална попреченост и полот на лица кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош.

Во однос на добиените податоци од истражувањето за степенот на интелектуална попреченост и полот на лица кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош при направениот χ^2 тест беа добиени следните резултати прикажани во табела 21.

Табела 21. Претставување на статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и полот на лица кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош.

Степен на интелектуална попреченост	Пол		df	P	x ²
	Машки пол	Женски пол			
Лесна интелектуална попреченост	/	1	4	0.0078	13.846
Умерена интелектуална попреченост	28	19			
Тешка интелектуална попреченост	15	3			
Длабока интелектуална попреченост	/	2			
Комбинирани пречки	49	61			
Вкупно	92	86			
	178				

Од направениот χ^2 тест беше утврдено дека не постои статистички значајна разлика помеѓу степенот на интелектуална попреченост и полот на лицата кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош ($p = 13.846$; $p > 0.05$).

2.3. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување од Центарот за социјална работа – Прилеп за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според степенот на интелектуална попреченост

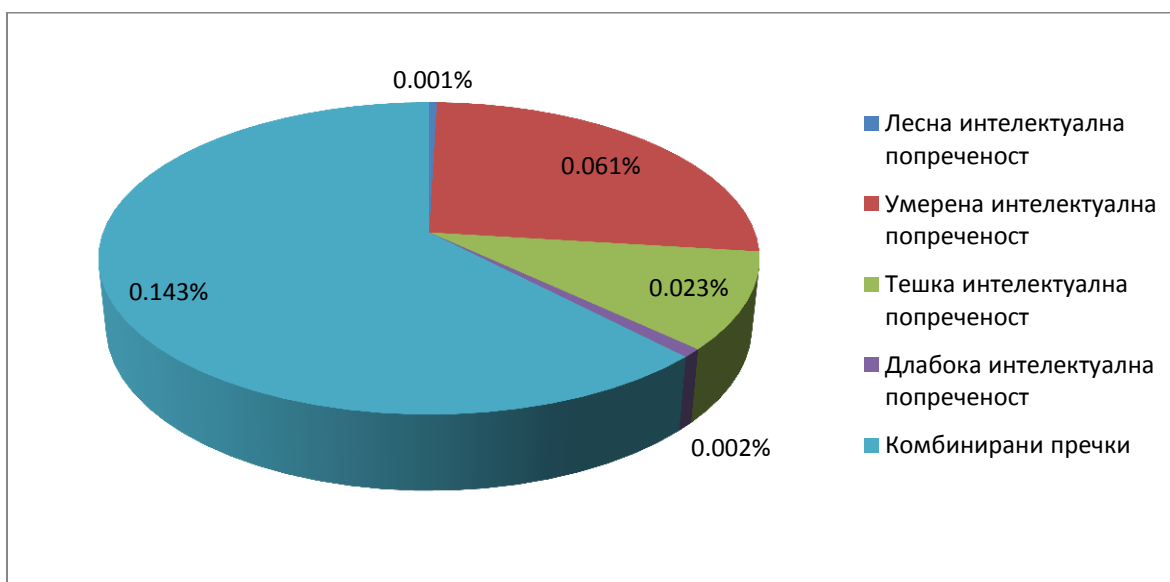
Во однос на добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош, според степенот на интелектуална попреченост беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 22.

Табела 22. Распространетост на лица со интелектуална попреченост кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош според степенот на интелектуална попреченост.

Степен на интелектуална попреченост	Број на лица	Распространетост
Лесна интелектуална попреченост	1	0.001%
Умерена интелектуална попреченост	47	0.061%
Тешка интелектуална попреченост	18	0.023%
Длабока интелектуална попреченост	2	0.002%
Комбинирани пречки	110	0.143%
Вкупно	178	0.231%

Од добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош според степенот на интелектуална попреченост беа добиени следните резултати: распространетоста на лицата со лесна интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош на

ниво на општина Прилеп е 0.001% од севкупното население на општина Прилеп; распространетоста на лицата со умерена интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош на ниво на општина Прилеп е 0.061% од севкупното население на општина Прилеп; распространетоста на лицата со тешка интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош на ниво на општина Прилеп е 0.023% од севкупното население на општина Прилеп; распространетоста на лицата со длабока интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош на ниво на општина Прилеп е 0.002% од севкупното население на општина Прилеп; распространетоста на лицата со комбинирани пречки кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош на ниво на општина Прилеп е 0.143% од севкупното население на општина Прилеп. Распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош според степенот на интелектуална попреченост е прикажана на слика 14.

Слика 14. Распространетост на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош според степенот на интелектуална попреченост.

2.4. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување од Центарот за социјална работа – Прилеп за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според полот

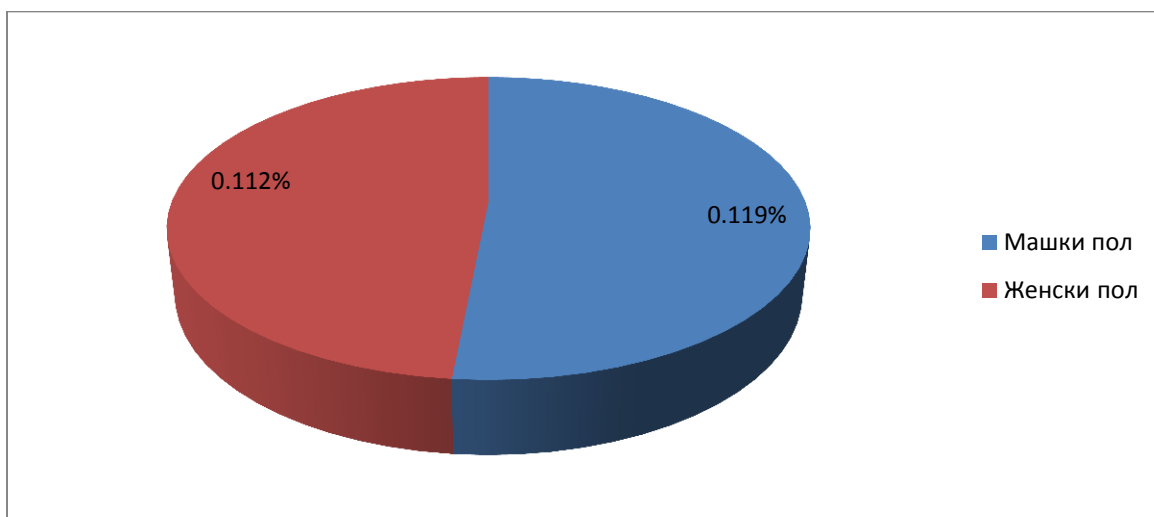
Во однос на добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош, според полот беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 23.

Табела 23. *Распространетост на лица со интелектуална попреченост кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош според полот.*

Пол	Степен на интелектуална попреченост					Вкупно	Распространетост
	Лесна интелектуална попреченост	Умерена интелектуална попреченост	Тешка интелектуална попреченост	Длабока интелектуална попреченост	Комбинирани пречки		
Машки пол	/	28	15	/	49	92	0.119 %
Женски пол	1	19	3	2	61	86	0.112 %
Вкупно	1	47	18	2	110	178	0.231 %

Од добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош според степенот на интелектуална попреченост и полот беа добиени следните резултати: распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош и се припадници на машкиот пол на ниво на општина Прилеп е 0.119% од севкупното

население на општина Прилеп; распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош и се припадници на женскиот пол пол на ниво на општина Прилеп е 0.112% од севкупното население на општина Прилеп; распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош според полот е прикажана на слика 15.

Слика 15. Распространетост на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош според полот.

2.5. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување од Центарот за социјална работа – Прилеп за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според возраст

Во однос на добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош, според возраста, беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 24.

Табела 24. Распространетост на лица со интелектуална попреченост кои се категоризирани и приматели на трајна парична помош според возраст.

Возраст	Број на лица со интелектуална попреченост	Распространетост
До 6 години	11	0.014%
7-15 години	79	0.102%
16-18 години	28	0.036%
19-26 години	60	0.078%
Вкупно	178	0.231%

Од добиените податоци од истражувањето за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош според возраста беа добиени следните резултати: распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош и се на возраст до 6 години на ниво на општина Прилеп е 0.014% од севкупното население на општина Прилеп; распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош и се на возраст од 7 до 15 години на ниво на општина Прилеп е 0.102% од севкупното население на општина Прилеп; распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош и се на возраст од 16 до 18 години на ниво на општина Прилеп е 0.036% од севкупното население на општина Прилеп; распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош и се на возраст од 19 до 26 години на ниво на општина Прилеп е 0.078% од севкупното население на општина Прилеп; распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош според возраста е прикажана на слика 16.

Слика 16. Распространетост на лицата со интелектуална попреченост кои се категоризирани и се приматели на трајна парична помош според возраст.

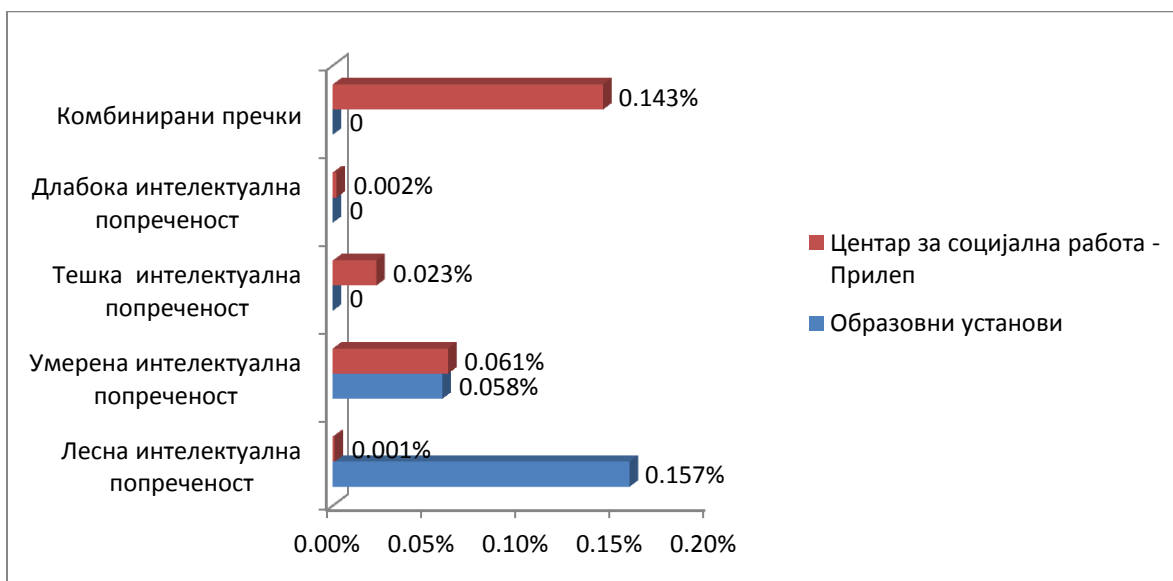
3. Анализа на вкупните добиени податоци од спроведеното истражување во образовните установи и Центарот за социјална работа – Прилеп за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост

Во однос на добиените податоци за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост од образовните установи и Центарот за социјална работа – Прилеп беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 25.

Табела 25. Распространетост на лицата со интелектуална попреченост од образовните установи и Центарот за социјална работа - Прилеп

Степен на интелектуална попреченост	Вид на установа		Распространетост
	Образовни установи	Центар за социјална работа – Прилеп	
Лесна интелектуална попреченост	0.157%	0.001%	0.158%
Умерена интелектуална попреченост	0.058%	0.061%	0.119%
Тешка интелектуална попреченост	/	0.023%	0.023%
Длабока интелектуална попреченост	/	0.002%	0.002%
Комбинирани пречки	/	0.143%	0.143%
Вкупно	0.215%	0.231%	0.446%

Од добиените податоци за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост од образовните установи и Центарот за социјална работа – Прилеп беа добиени следните резултати: вкупната распространетост на лицата со лесна интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп е 0.158%; вкупната распространетост на лицата со умерена интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп е 0.119%; вкупната распространетост на лицата со тешка интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп е 0.023%; вкупната распространетост на лицата со длабока интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп е 0.002%; вкупната распространетост на лицата со комбинирани пречки на ниво на општина Прилеп е 0.143%. Од вкупните добиени податоци од образовните установи и Центарот за социјална работа – Прилеп се утврдува дека приближната распространетост на лицата со интелектуална попреченост и развојни проблеми е 0.446% од севкупното население на ниво на општина Прилеп кое според последниет познати демографски податоци брои 76.768 жители. Распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според степенот на интелектуална попреченост е прикажана на слика 17.

Слика 17. Распространетост на лица со интелектуална попреченост според степенот на интелектуална попреченост.

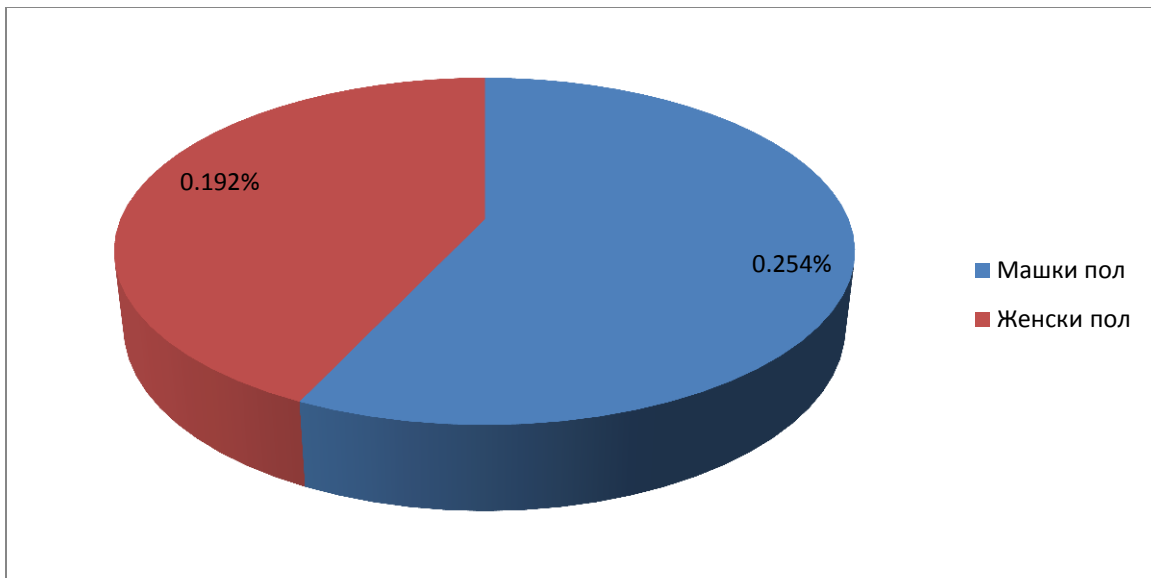
3.1. Анализа на вкупните добиени податоци од спроведеното истражување во образовните установи и Центарот за социјална работа – Прилеп за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според полот

Во однос на добиените податоци за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост од образовните установи и Центарот за социјална работа – Прилеп според полот беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 26.

Табела 26. Распространетост на лицата со интелектуална попреченост од образовните установи и Центарот за социјална работа – Прилеп според полот.

Пол	Вид на установа		Распространетост
	Образовни установи	Центар за социјална работа - Прилеп	
Машки пол	0.135%	0.119%	0.254%
Женски пол	0.080%	0.112%	0.192%
Вкупно	0.215%	0.231%	0.446%

Од добиените податоци за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост од образовните установи и Центарот за социјална работа – Прилеп според пол беа добиени следните резултати: вкупната распространетост на лицата со интелектуална попреченост припадници на машкиот пол е 0.254%; вкупната распространетост на лицата со интелектуална попреченост припадници на женскиот пол е 0.192%; Распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според полот е прикажана на слика 18.

Слика 18. Распространетост на лица со интелектуална попреченост според полот.

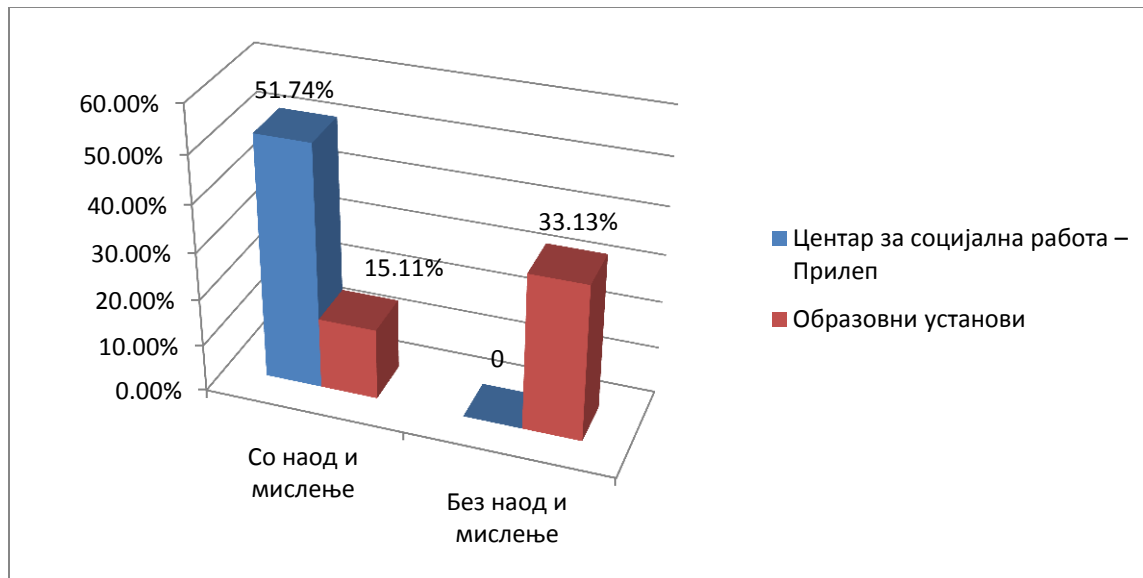
4. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за лица со интелектуална попреченост кои се со наод и мислење во споредба со оние кои немаат наод и мислење

Во однос на добиените податоци од спроведеното истражување за лица со интелектуална попреченост кои имаат наод и мислење во споредба со оние кои немаат наод и мислење беа добиени следните резултати кои се прикажани во табела 27.

Табела 27. Лица со интелектуалан попреченост со наод и мислење.

Вид на установа	Со наод и мислење		Без наод и мислење	
Центар за социјална работа – Прилеп	178	51.74%	/	
Образовни установи	52	15.11%	114	33.13%
Вкупно	230	66.86%	114	33.13%
	344			

Од добиените податоци за лица со интелектуална попреченост кои имаат наод и мислење во споредба со оние кои немаат наод и мислење беа добиени следните резултати: лица со интелектуална попреченост кои имаат наод и мислење се 230 или 66.86%; лица со интелектуална попреченост кои немаат наод и мислење се 114 или 33.13%. Добиените резултати се прикажани на слика 19.

Слика 19. Распределба на лицата со интелектуална попреченост според наод и мислење.

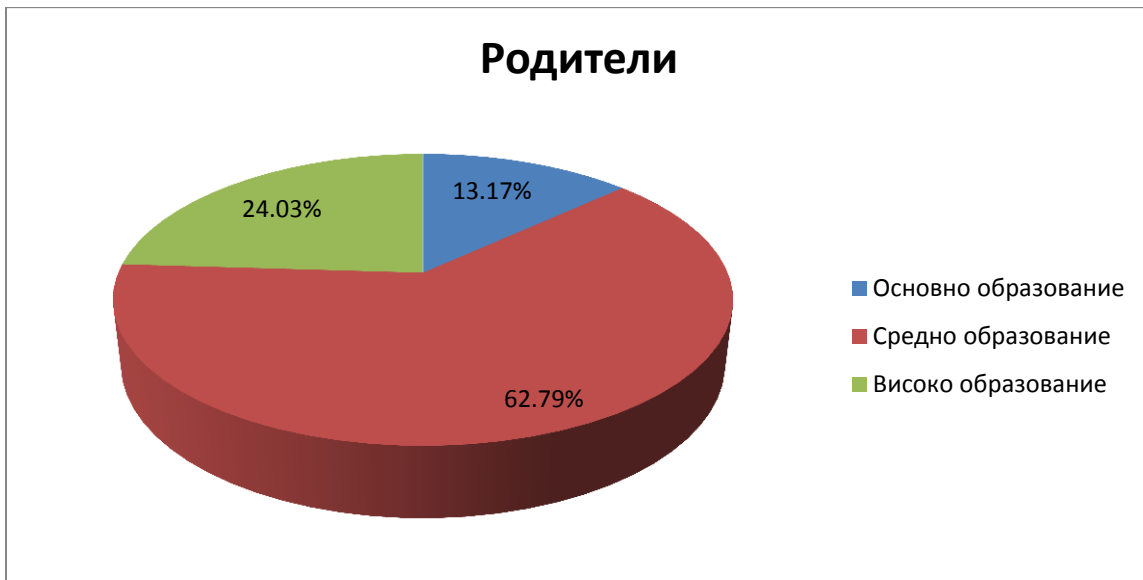
4.1. Анализа на добиените податоци од спроведеното истражување за образовниот статус на родителите на лицата со интелектуална попреченост

Во однос на образовниот статус на родителите на лицата со интелектуална попреченост беа добиени следните резултати за 129 родители прикажани во табела 28.

Табела 28. Образовен статус на родители на лица со интелектуална попреченост.

Завршено образование	Родители	
Основно образование	17	13.17%
Средно образование	81	62.79%
Високо образование	31	24.03%
Вкупно	129	100%

Од добиените податоци од спроведеното истражување за образовниот статус на родителите на лицата со интелектуална попреченост беа добиени следните резултати: родители со завршено основно образование 17 или 13.17%; родители со завршено средно образование 81 или 62.79%; родители со завршено високо образование 31 или 24.03%. Добиените резултати се прикажани на слика 20.

Слика 20. Образовен статус на родителите на лицата со интелектуална попреченост.

10. Дискусија

При направена компарација со други релевантни истражувања за распространетост на лицата со интелектуална попреченост можеме да ги увидиме сличностите и разликите во истражувањата, како и во однос на нашето истражување.

Според Varoff (1991) при спроведени истражувања во САД на лица со интелектуална попреченост откриено е дека 2.3% од севкупната популација на САД има интелигенција под 70 IQ, додека 5.5% има интелигенција под 75% IQ. Меѓутоа, истиот автор наведува дека при овие истражувања ретко кој ги зема предвид адаптивните способности и вештини кај лицата со интелектуална попреченост, па според неговите емпириски истражувања, тој укажува дека само 0.9% од севкупната популација би била со интелектуална попреченост доколку ги земеме предвид адаптивните способности на лицата со интелектуална попреченост. Од резултатите од спроведеното истражување ние откривме дека 0.446% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп е со интелектуална попреченост, но поради ограничувањата во истражувањето, нашите резултати се само за лица со интелектуална попреченост до 26-годишна возраст, со што би можеле да заклучиме дека пропорционално таа бројка би се зголемила доколку е вклучена севкупната популација на ниво на општина Прилеп и со тоа резултатите би се совпаднале и со претпоставките на проф. д-р Љупчо Ајдински дека на ниво на целата држава 0.8% од општата популација се лица со интелектуална попреченост.

Во однос на распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се на училишна возраст, при направена компарација на нашето истражување и истражувањето на McLaren и Bryson (1987) кои утврдиле дека од 0.3% до 2.5%, во зависност од критериумите според кои се направени истражувањата, се лица со интелектуална попреченост на училишна возраст во САД. Ние откривме во истражувањето дека 0.215% од севкупната популација на лица со интелектуална

попреченост на ниво на општина Прилеп се лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи. Добиените резултати кореспондираат со истражувањата на McLaren и Bryson.

Во однос на степенот на интелектуална попреченост при спроведеното истражување, ние откривме дека 0.158% од севкупната популација се лица со лесна интелектуална попреченост, но веруваме дека кога би се направиле истражувања заедно со лицата со интелектуална попреченост над 26-годишна возраст оваа бројка значително ќе се зголеми бидејќи и голем дел од лицата со лесна интелектуална попреченост не се идентификувани и дијагностицирани бидејќи најчесто, во однос на нивните адаптивни способности, се водат како ученици кои се со развојни проблеми и со послаб училишен успех. Во САД McLaren и Bryson (1987) истакнуваат во своето истражување дека 89% од лицата со интелектуална попреченост се лица со лесна интелектуална попреченост, 7% со умерена интелектуална попреченост и 4% тешка и длабока интелектуална попреченост. При направена компарација можеме да заклучиме дека 5% од лицата со интелектуална попреченост се лица со тешка и длабока интелектуална попреченост што кореспондира со истражувањата на McLaren и Bryson.

Според Benjamin Zablotzky, при спроведеното истражување од 2014 до 2016 година добиени се резултати дека 1.48% од севкупните испитаници во истражувањето се припадници на машкиот пол додека 0.90% се припадници на женскиот пол. Robinson GL. (2009) од резултатите добиени од истражувањето заклучува дека соодносот на лица припадници на машкиот пол спрема лица припадници на женскиот пол со интелектуална попреченост не е 3:1, туку напротив, овој сооднос веќе е 2:1 кај лица со интелектуална попреченост на училишна возраст додека кај возрасни лица со интелектуална попреченост овој сооднос е 1.2:1. Од резултатите од спроведеното истражување за лица со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп ние откривме дека 0.254% од севкупната популација со интелектуална попреченост која беше опфатена во истражувањето се лица припадници на машкиот пол додека 0.192% од севкупната

популација опфатена во истражувањето се лица припадници на женскиот пол или сооднос од 1.3:1. При анализа на истражувањата можеме да заклучиме дека нашите резултати кореспондираат со други релевантни истражувања и дека бројот на лица со интелектуална попреченост кои се припадници на машкиот пол е поголем од бројот на лица кои се припадници на женскиот пол.

Според Zheng X. et al... при спроведеното истражување во Кина откриле дека социоекономскиот статус кај семејствата кои имаат деца со интелектуална попреченост се во значителна поголема бројка за разлика од оние семејства кои не се социоекономски ранливи или загрозени. Во САД, според податоците добиени од U.S. Census Bureau (2015), извршено е истражување според кое се гледа приходот на семејствата на лицата со интелектуална попреченост, а со тоа и се утврдува социоекономскиот статус на лицата со интелектуална попреченост и нивните семејства и истите според добиените податоци се со приходи кои се за 50% помали од оние на општата популација. Според добиените резултати од спроведеното истражување, ние можеме да заклучиме дека 0.231% од лицата со интелектуална попреченост припаѓаат на семејства кои се социјални загрозени и се од понизок социоекономски статус, односно бројката на лица со интелектуална попреченост кои припаѓаат на ранливи или социоекономски загрозени семејства е поголема од онаа кои не се социоекономски загрозени, со што резултатите од нашето истражување кореспондираат со останатите релевантни истражувања од оваа област.

Во однос на образовниот статус на родителите на лица со интелектуална попреченост, според Natasha Chichevska-Jovanova и Angelka Kesinkova (2013), родителите на лицата со интелектуална попреченост имаат понизок образовен степен во споредба со останатите семејства. Ова особено е истакнато кај родителите на лица со умерена интелектуална попреченост. Според овој податок, при направена компарација на резултатите од нашето истражување укажуваат на тоа дека најголем дел од родителите на лицата со интелектуална попреченост се со завршено основно образование или средно образование.

11. Ограничувања во истражувањето

Во текот на спроведувањето на истражувањето се соочивме со проблеми како недоволно информации за состојбата на лицата со интелектуална попреченост кои имаат повеќе од 26 години, но и оние кои се од 18 до 26 години, а не се приматели на трајна парична помош, со што не сме во можност точно да ја пресметаме распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се над 26 години заради непостоење информации за овие лица по ниеден основ.

Едно од главните ограничувања кои ги има ова истражување и непостоењето на податоци за демографските карактеристики на општина Прилеп од оние кои се направени од последниот попис на населението во 2002 година, со што мораше да се водиме според тие податоци во пресметувањето на распространетоста на лицата со интелектуална попреченост, а истите се застарени и демографијата на општина Прилеп во временскиот период од последниот попис па до денес е значително променета поради неколку фактори како што се: иселување, намален природен прираст на населението – наталитетот во однос на морталитетот.

12. Можност за идни истражувања

Ова истражување отвора можности за многу идни истражувања. Со познавањето на точната распространетост на лицата со интелектуална попреченост и развојни проблеми можат да се спроведат компаративни истражувања во однос на останатите општини во државата за распространетоста. Би можело да се прават компаративни анализи за бројот на лица со интелектуална попреченост според степенот на интелектуалната попреченост, полот, возраста. Би можело да се спроведат истражувања за инциденцата на нови случаи на лица со интелектуална попреченост. Би можело да се прават истражувања за потребни финансиски средства за планирање и спроведување на образовниот процес за лицата со интелектуална попреченост. Би можеле да се прават истражувања за етничкиот карактер на лицата со интелектуална попреченост, како и компаративни

истражувања помеѓу различни етникуми за распространетоста на интелектуалната попреченост како и инциденцата.

III. Заклучоци и препораки

1. Заклучоци

Врз основа на анализираните податоци од спроведеното истражување и поставените задачи можеме да утврдиме дека:

- Според добиените резултати за распространетост на лицата со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп кои се 0.446% од севкупната популација до 26 години на ниво на општина Прилеп (76,768 жители од последни познати демографски податоци). При споредба на овие резултати со истражувањата на СЗО кои велат дека 1 – 3% од популацијата се лица со интелектуална попреченост, со истражувањата на проф. д-р Љупчо Ајдински дека 0.8% од општата популација на ниво на државата е со интелектуална попреченост и следејќи го фактот дека при ова истражување не бевме во можност да пронајдеме податоци за лица со интелектуална попреченост кои се над 26-годишна возраст, можеме да ја потврдиме нултата хипотеза дека по пат на правопрпорционална прогресија доколку би биле земени предвид и лицата кои се над 26-годишна возраст, тогаш распространетоста на лицата со интелектуална попреченост на ниво на општина Прилеп би била повеќе од 1% од севкупната популација, со што би се совпаднале податоците со истражувањата на СЗО и останатите релевантни истражувања.
- Според добиените податоци од спроведеното истражување за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи (градинки, основни училишта, средни училишта и дневни центри) беше утврдено дека 0.215% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп се лица со интелектуална попреченост кои посетуваат образовни установи.
- Според добиените податоци од спроведеното истражување за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се приматели на трајна парична помош беше утврдено дека тие претставуваат 0.231% од севкупната популација. Со овој резултат се потврдува хипотезата

- дека бројот на лица со интелектуална попреченост кои се приматели на трајна парична помош е поголем од бројот на лица кои не примаат парична помош (0.215%).
- Според добиените податоци од спроведеното истражување за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според степенот на интелектуална попреченост беше утврдено дека 0.158% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп се лица со лесна интелектуална попреченост, 0.119% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп се лица со умерена интелектуална попреченост, 0.023% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп се лица со тешка интелектуална попреченост, 0.002% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп се лица со длабока интелектуална попреченост, 0.143% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп се лица со комбинирани пречки. Со овој резултат се потврдува хипотезата дека според степенот на интелектуална попреченост, најголема застапеност ќе имаат лицата со лесна интелектуална попреченост од 0.158% од севкупната популација на ниво на општина Прилеп.
 - Според добиените податоци од спроведеното истражување за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост според полот беше утврдено дека 0.254% од лицата со интелектуална попреченост се припадници на машкиот пол, а 0.192% од лицата со интелектуална попреченост се припадници на женскиот пол. Со овој резултат се потврдува хипотезата дека според полот, распространетоста на лицата со интелектуална попреченост кои се припадници на машкиот пол ќе биде поголема во споредба со лицата со интелектуална попреченост кои се припадници на женскиот пол.
 - Според добиените податоци од спроведеното истражување за бројот на лица со интелектуална попреченост кои имаат наод и мислење беше утврдено дека 66.86% или 0.299% од севкупната популација на лица со интелектуална попреченост имаат наод и мислење, а 33.13% или 0.148% од севкупната популација на лица со интелектуална попреченост немаат наод и мислење.

Со овој резултат не се потврдува хипотезата дека бројот на лица кои се без наод и мислење би бил поголем од оној кој не се со наод и мислење.

- Според добиените податоци од спроведеното истражување за образовниот статус на родителите на лицата со интелектуална попреченост беше утврдено дека 13.17% имаат завршено основно образование, 62.79% имаат завршено средно образование и 24.03% имаат завршено високо образование. Со овој резултат се потврдува хипотезата со која се претпоставува дека според образовниот статус, бројот на родители кои имаат понизок степен на образование ќе биде поголем од бројот на родители со високо образование.

2. Препораки

Интелектуалната попреченост е состојба која е присутна низ целиот живот кај индивидуата. За подобро разбирање на процесите на едукација и рехабилитација, рана интервенција, работно оспособување и успешно вработување на лицата со интелектуална попреченост и развојни проблеми потребно е да се преземат следните чекори:

- Да се спроведе попис на населението со цел да се утврди точната демографска состојба на населението во Република Северна Македонија;
- При спроведувањето на пописот да бидат вклучени стручни тимови кои ќе извршат попис на лицата со интелектуална попреченост, како и на сите лица со посебни потреби;
- Да се изврши сеопфатно истражување за распространетоста на лицата со интелектуална попреченост со цел да се развиваат нови соодветни стратегии за развивање на едукативниот систем во сооднос со добиените податоци од сеопфатното истражување;
- Државните институции да воведат систем со кој ќе се следат сите лица со интелектуална попреченост и развојни проблеми, како и лицата со посебни потреби по завршувањето на нивното образование и ќе бидат помагани од истите со цел да живеат поквалитетен живот;

- Образовниот систем да се насочи кон создавање работно оспособени лица со интелектуална попреченост до оној степен кој дозволуваат нивните преостанати можности и способности;
- Државата да создаде посебни заштитни друштва кои ќе ги примаат лицата со интелектуална попреченост кои се работно способни, веднаш по нивното завршување на образованието, со што ќе им се даде шанса да бидат делотворни членови на општеството;
- Да се обезбеди подобра здравствена заштита за лицата со интелектуална попреченост, како и за сите лица со посебни потреби со цел навремено детектирање на здравствените проблеми и нивно решавање;
- Секоја образовна установа мора да има вработено стручно лице – специјален едукатор и рехабилитатор, почнувајќи од градинките, основните училишта, средните училишта. Оваа препорака е од голема важност бидејќи сè уште има голем број училишта и градинки во кои нема стручно лице кое би го водело образовниот процес на лицата со интелектуална попреченост и посебни потреби;

IV. ЛИТЕРАТУРА

1. Aicardi, J. The etiology of developmental delay. *Seminars in Pediatric Neurology*, 1998.
2. American association on Mental Retardation, *Mental retardation: Definition, classification and systems of supports*, Washington, DC, 2002.
3. American Psychiatric Association *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). Arlington, Virginia: American Psychiatric Publishing, 2013.
4. Badano, J.L., Mitsuma, N., Beales, P.L., Katsanis, N. The ciliopathies : An emerging class of human genetic disorders. *Annual Review of Genomics and Human Genetics*, 2006.
5. Baraitser M, Winter RM. *London dysmorphology database*. New York: Oxford University Press, 1996.
6. Baroff, G.S. *Developmental disabilities: Psychological aspects*. Austin, TX: Pro-Ed., 1991.
7. Batshaw, M. L.; Shapiro, B., Batshaw, M. L.. ed. *Children with disabilities* (5th ed.). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Company, 2002.
8. Batshaw, M.L. & Perret, Y.M. *Children with disabilities: A medical primer* (3rd ed.). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co., 1992.
9. Benjamin Zablotzky, Ph.D., Lindsey I. Black, M.P.H., and Stephen J. Blumberg, Ph.D. *Estimated Prevalence of Children With Diagnosed Developmental Disabilities in the United States, 2014–2016*, NCHS Data Brief No. 291, November 2017.
10. Bernie-Smith, M., Ittenbach, R. F., & Patton, J. R. *Mental retardation* (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill, 2002.
11. Bernie-Smith, M., Patton, J. R., & Kim, S. *Mental retardation* (7th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, 2006.
12. Browder, D. M., Ahlgrim-Dezell, L. A., Courtade-Little, G., & Snell, M. E. *General curriculum access*. In M. E. Snell & F. Brown (Eds.), *Introduction to students with severe disabilities* (6th ed) Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall, 2006.

13. Campbell, J.M., Morgan, S.B., & Jackson, J.N. Autism spectrum disorders and mental retardation. In Brown R.T. (Ed) Handbook of pediatric psychology in school settings. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2004.
14. Clifford D., Michael H., Mental retardation, A lifespan Approach to people with Intellectual Disabilities, Pearson Education, Inc. Upper Saddle River, New Jersey, 2004.
15. Clifford JD., Michael LH. Mental retardation, A lifespan Approach to people with intellectual Disabilities, Pearson Education, Inc, Uper Saddle River, New Jersy, 2004.
16. Curry CJ, Stevenson RE, Aughton D, Byrne J, Carey JC, Cassidy S, et al. Evaluation of mental retardation: recommendations of a consensus conference: Am J Med Genet, 1997.
17. Daily, D.K., Ardinger, H.H., & Holmes, G.E. Identification and evaluation of mental retardation. Am Fam Physician, 2000.
18. Delange, F. The disorders induced by iodine deficiency. Thyroid, 1994.
19. Dimauro S, Moraes CT. Mitochondrial encephalomyopathies. Arch Neurol, 1993.
20. Doll EA. The essentials of an inclusive concept of mental deficiency, American Journal of Mental Deficiency, 1941
21. Drew, C., & Hardman, M. Mental retardation: A life cycle approach (9th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, 2007.
22. Durkin, M.S., Khan, N.Z., Davidson, L.L., Huq, S., Munir, S., Rasul, E., & Zaman, S.S. Prenatal and postnatal risk factors for mental retardation among children in Bangladesh. Am. J. Epidemiol, 2000.
23. Erez, G., & Peled, I. Cognition and metacognition: Evidence of higher thinking in problem solving of adolescents with mental retardation. Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 2001.
24. Fletcher, K. L., Huffman, L. F., & Bray, N. W. Effects of verbal and physical prompts on external strategy use in children with and without mild mental retardation. American Journal on Mental Retardation, 2003.

25. Flint, J., Wilkie, A.O.M., Buckle, V.J., Winter, R.M., Holland, A.J., McDermid, H.E. The detection of sub telomeric chromosomal rearrangements in idiopathic mental retardation, 1995.
26. Gaitan, E., & Dunn, J.T. Epidemiology of iodine deficiency. Trends in endocrinology and metabolism, 1992.
27. Goldberg D., Benjamin C., Creed F., Psychiatry in Medical Practice. Routledge, London, 1994.
28. Hallahan, D. P., & Kauffman, J. M. Exceptional learners: Introduction to special education (10th ed.). Boston: Allyn & Bacon, 2006.
29. Hardman, M. L., Drew, C. J. & Egan, M. W. Human Exceptionality: School, Community and Family. Boston: Houghton Mifflin Company, 2008.
30. Haring, N. G., McCormick, L., & Haring, T. G. Exceptional children and youth: An introduction to special education (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall, 1994.
31. Harper, P.S. Practical Genetic Counselling. 4th ed. Oxford: Butterwoth Heinemann, 1993.
32. Heber RA. A manual on terminology and classification in mental retardation (2nd ed.) Monograph Supplement to the American Journal of Mental Deficiency, 1961.
33. Horvat, M. Physical activity of children with and without mental retardation in inclusive recess settings. Education and Training in Mental Retardation, 2000.
34. Hourcade, J. Mental retardation: Update 2002. Arlington, , 2002.
35. Hughes, C., Copeland, S. R., Agran, M., Wehmeyer, M. L., Rodi, M. S., & Presley, J. A. Using self-monitoring to improve performance in general education high school classes. Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 2002.
36. Hunt, N., & Marshall, K.. Exceptional children and youth: An introduction to special education. Boston: Houghton Mifflin, 2002.
37. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems 10th Revision (ICD-10)-WHO Version for ;2016;
38. Jones KL, Smith DW. Smith's recognizable patterns of human malformation. 5th ed. Philadelphia: Saunders, 1997.

39. Jones KL., Smith's recognizable patterns of human malformation. Philadelphia: Elsevier Saunders, 2005.
40. Kaiser, A. P. Teaching functional communication skills. In M. E. Snell & F. Brown (Eds.), *Instruction of persons with severe disabilities* (5th ed). Columbus, OH: Merrill, 2000.
41. Katims, D. S. Literacy instruction for people with mental retardation: Historical highlights and contemporary analysis. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 2000.
42. Kittler, P., Krinsky-McHale, S. J., & Devenny, D. A. Semantic and phonological loop effects on visual working memory in middle-age adults with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 2004.
43. Kolevzon, A., Gross, R., & Reichenberg, A. Prenatal and Perinatal Risk Factors for Autism: A Review and Integration of Findings. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 2007.
44. Lee, S., Yoo, S., & Bak, S. Characteristics of friendships among children with and without mild disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 2003.
45. Leonard, H., & Xingyan Wen, X. The epidemiology of mental retardation: Challenges and opportunities in the new millennium. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 2002.
46. Luckasson, R., et al.,. *Mental retardation: Definition, classification, and systems of support* (10th ed.). Washington, DC: AAMR, 2002.
47. Macmillan, D. L., Siperstein, G. N., & Gresham, F. M. A challenge to the viability of mild mental retardation as a diagnostic category. *Exceptional Children*, 1996.
48. Maulik PK., Mascarenhas MN., Mathers CD., Dua T., Saxena S, Prevalence of intellectual disability: A meta analysis of population based studies, *Research in Developmental Disabilities*, 2011.
49. McKusick, V.A. *Mendelian Inheritance in Man. Catalogs of Human Genes and Genetic Disorders.* (Eleventh edition). Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1994.

50. McLaren, J., & Bryson, S.E. Review of recent epidemiological studies in mental retardation: Prevalence, associated disorders, and etiology. *American Journal of Mental Retardation*, 1987.
51. McNeil, D.G. In *Raising the World's I.Q., the Secret's in the Salt*. New York Times, 2006.
52. Meyen, E. L., & Skrtic, T. M. *Exceptional children and youth: An introduction* (3rd ed.). Denver: Love, 1988.
53. Moore-Brown, B. J., & Montgomery, J. K. *Making a difference for America's children: Speech-language pathologists in public schools*. Eau Claire, WI: Thinking Publications, 2006.
54. Moser, H. G. A role for gene therapy in mental retardation. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews: Gene Therapy*, 1995.
55. Natasha Chichevska-Jovanova, Kesinkova A., Socioeconomic status of the families with children with intellectual disability, *Hrvatska Revija Za Rehabilitacijska Istrazivanja* 49(2):181-187, 2013.
56. Piecuch, R.E., Leonard, C.H., Cooper, B.A., Sehring, S.A. Outcome of extremely low birth weight infants (500 to 999 grams) over a 12-year period. *Pediatrics*, 1997.
57. Quenemoen, R.,Thompson, S.,Thurlow, M. Measuring academic achievement of students with significant cognitive disabilities: Building understanding of alternate assessment scoring criteria. Synthesis report. Minneapolis, MN: National Center on Educational Outcomes; Washington, DC: Council of Chief State School Officers; Alexandria, VA: National Association of State Directors of Special Education, 2003.
58. Robinson GL. The ratio of males to females with literacy/learning disabilities: A survey of child and adult referrals, 2009.
59. Saunders, M. D. *Who's getting the message? Teaching Exceptional Children*, 2001.
60. Schaefer GB, Bodensteiner JB. *Evaluation of the child with idiopathic mental retardation*, 1992.

61. Schalock R., Borthwick-Duffy S., Bradley V., Buntix W, Coulter D, et al., Intellectual disability: Definition, Classification, and Systems of Supports, The AAIDD 11th Edition, USA, 2015.
62. Scriver, C. R. The metabolic and molecular bases of inherited disease. (Seventh edition). New York: McGraw-Hill, 1995.
63. Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (Eds.). From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development. Washington, DC: Committee on Integrating the Science of Early Childhood Development, Board on Children, Youth, and Families, National Academies Press, 2000.
64. Sternberg, R. J. Cognitive Psychology (3rd ed.). Florence, KY: Wadsworth, 2003.
65. Strømme, P., & Hagberg, G. A etiology in severe and mild mental retardation: a population-based study of Norwegian children. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 2007.
66. Sultana S.A.G., Lam-Po-Tang, T.R.L., Wright, F., Linderman, R., Purvis-Smith, S. Fragile X mental retardation in an Indonesian family. *Medical Journal of Indonesia*, 1995.
67. Taylor, R. L., Richards, S. B., & Brady, M. P. Mental retardation: Historical perspectives, current practices, and future directions. Boston: Allyn & Bacon, 2005.
68. Tredgold AF, A textbook of mental deficiency, Baltimore Wood, 1937
69. Turnbull, A. P., Turnbull, H. L., Shank, M., & Smith, S. Exceptional lives: Special education in today's schools (4th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall, 2004.
70. U.S. Census Bureau. American Community Survey: Disability characteristics. 2015.
71. Vakil, E., Shelef-Reshef, E., & Levy,-Shiff, R.. Procedural and declarative memory processes: Individuals with and without mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 1997.
72. Wehman, P. Exceptional individuals in school, community, and work. Austin, TX: PRO-ED, 1997.

73. Werts, M. G., Wolery, M., Gast, D. L., & Holcombe, A. Sneak in some extra learning by using instructive feedback. *Teaching Exceptional Children*, 1996.
74. Werts, M. G., Wolery, M., Holcombe, A., & Gast, D. L. Instructive feedback: Review of parameters and effects. *Journal of Behavioural Education*, 1995.
75. Westling, D., & Fox, L. *Teaching students with severe disabilities* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/ Prentice Hall, 2004.
76. Wines, M. *Malnutrition Is Cheating Its Survivors, and Africa's Future*. New York Times, 2006.
77. Wolery, M., & Schuster, J. W. Instructional methods with students who have significant disabilities. *Journal of Special Education*, 1997.
78. Yoder, D. I., Retish, E., & Wade, R. *Service learning: Meeting student and community needs*. *Teaching exceptional children*, 1996.
79. Zheng X. et al.. Socioeconomic status and children with intellectual disability in China. Institute of Population Research/WHO Collaborating Center for Reproductive Health and Population Science, Chinese Center of Disability and Development, Peking University, Beijing, China, 2011.
80. Zoghbi, H. *Postnatal Neurodevelopmental Disorders: Meeting at the Synapse?* Science, 2003.
81. Ајдински Г. Карактеристики во развојот кај лесно ментално ретардираните ученици. Куманово:Македонска Ризница, 2000.
82. Ајдински Љ. Интегрална рехабилитација на ментално ретардираните лица, Белград, ЈКСД, 1982.
83. Андреев Ј., Олигофренопедагогика, Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, Софија, 1994.
84. Аничкиј Л. Социјално – демографски и здравствени чиниоци успеха ученика младок школског сзраста са лаком менталном ретардацијом, Докторска дисертација одбрањена на Дефектолошком факултету у Београдс, 1984.
85. Бала Ј., Новак Ј. Карактеристике развоја и психолошка процена менталне заостале деца, С. Хрњица и сарадници, Ометено дете, Завод за учебнике и наставна средства, Београд, 1991.
86. Бојанин С. Неуропсихологија развојног доба и општи реедукативни метод, Завод за учебнике и наставна средства, Београд, 1985.

87. Виготски Л., Основи дефектологије, Завод за учебнике и наставна средства, Београд, 1996.
88. Г. Ајдински, А.Кескинова, Б. Мемеди. Интелектуална попреченост, Универзитет во Тетово, 2017.
89. Добрев З. Умствено изостанали деца, Софија, 1995.
90. Забрамна С.Д., Otbor umsstveno zaostalih detei v specijalnie uvrezdenia, Moskva, 1988.
91. Јакулиќ С. Медицинске оснoве менталне ретардације, Завод за Удџбенике и наставна средства, Београд, 1993.
92. Кескинова А., Социо- економскиот статус на семејствата на децата со интелектуална попреченост вклучени во посебните основни училишта и дневните центри на територијата на град Скопје, магистерска работа, 2011.
93. Ќордиќ А Развијеност усменог говора код деце са лако менталном ретардацијом у односу на организованост психомоторике, ниво интелигенције и оперативно мишлење, Докторска дисертација, Дефектолошки факултет у београдс, 1982.
94. Ќордиќ А. Педагогија ментално ретардираниц, одабрана поглавја Београд, 1977.
95. Левандовска Д, и Тодоровиќ Б., Како потицати дијете с менталном ретардацијом, Приручник за родителје, Факултет за дефектологију Свеучилишта у Загребу, Центар за рехабилитацију „Загреб“, Загреб, 1991.
96. Макешиќ Петровиќ Д., Сазнајни развој лако ментално ретардиране деце, Дефектолошки факултет, Универзитет у Београду, Београд, 1996.
97. Николиќ С. Ментални поремекаји у дјеце и омладине 2, Школска књига, Загреб, 1990.
98. Пијаже Ж., Развој на интелигенцијата, избор на трудови, Просветно дело, Скопје, 1988.
99. Правилник за регулирање на специфичните потреби на лицата со пречки во физичкиот или психичкиот развој (службен весник на РМ бр. 30/2000).